

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Bakalářská práce

Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta
Katedra křesťanské sociální práce

Mezinárodní sociální a humanitární práce

Anna Popelková

Specifika sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu

Bakalářská práce

vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Agnieszka Zogata Kusz, Ph.D.

2021

Tuto práci jsem vypracovala samostatně, veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Prohlašuji, že elektronická verze práce je shodná s verzí tištěnou.

V Olomouci dne

Vlastnoruční podpis

Na tomto místě bych ráda poděkovala Mgr. et Mgr. Agnieszce Zogatě Kusz, PhD., za odborné vedení této práce, věcné rady, a především za velkou trpělivost. Dále bych chtěla poděkovat zejména mým rodičům, Veronice Popelkové a Pavlu Popelkovi, za obrovskou podporu po celé době studia, zejména pak v jeho závěru. Poděkování patří i mým blízkým a přátelům, za zpětné vazby v průběhu psaní práce a velkou pomoc.

Obsah

Obsah.....	Chyba! Zázložka není definována.
Úvod.....	7
1 Migrace nezletilých cizinců bez doprovodu.....	9
1.1 Migrace a integrace NCBD	10
1.2 NCBD v kontextu migrační situace.....	11
1.3 Integrace NCBD do společnosti na území ČR	12
1.4 Zařízení pro děti – cizince	16
2 Sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu	17
2.1 Legislativní rámec	17
2.2 Specifika sociální práce s uprchlíky	17
2.3 Specifika sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu	20
2.3.1 Příklady dobré praxe – práce v kontextu specifík:	21
3 Naplňování potřeb a trauma	22
3.1 Teorie potřeb.....	22
3.2 Základní psychické potřeby dítěte.....	22
3.3 Hodnocení vlivu traumatických událostí na dítě	23
3.3.1 Změny v chování a prožívání dětí	23
3.3.2 Možnosti kompenzace traumatu.....	24
4 Výzkum	26
4.1 Metodologie výzkumu	26
4.2 Cíl a hlavní výzkumná otázka	26
4.3 Vedlejší výzkumné otázky.....	27
4.4 Výzkumné šetření	27
4.5 Metoda výběru respondentů – záměrný výběr	28
4.6 Technika sběru dat.....	28
4.7 Popis výzkumného vzorku.....	30

4.8	Sběr dat a fixace	30
4.9	Metoda analýzy.....	31
4.10	Kódování.....	32
4.11	Interpretace dat.....	32
4.11.1	Plné přímé zaopatření dítěte	33
4.11.2	Spolupráce s dalšími subjekty v rámci naplňování potřeb u NCBD.....	35
4.11.3	Nedostatky a profesní výzvy v zaštitování potřeb NCBD.....	38
5	Shrnutí výsledků a diskuse	41
	Závěr.....	45
	Seznam literatury.....	47
	Internetové zdroje.....	49

Úvod

Tématem mé bakalářské práce Specifika sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu (dále jen NCBD) jsem se začala zabývat na základě praxe, kterou jsem absolvovala ve druhém ročníku v ústavním Zařízení pro děti – cizince v Praze (dále jen ZDC).

Naplňování potřeb u takto zranitelné cílové skupiny a dynamický charakter práce všech odborníků podílejících se na začlenění těchto dětí do většinové společnosti pro mne byla natolik zajímavou a inspirativním zkušeností, v rámci povinné školní praxe, že jsem se rozhodla práci s touto cílovou skupinou poznat blíže, a to skrze rozhovory s jednotlivými klíčovými pracovníky týmu ZDC, které byly zaměřeny na specifika práce s nezletilými cizinci z různých úhlů pohledu, vycházející z náplně a poslání dané profese.

V této bakalářské práci se snažím objasnit, v čem tkví specifika sociální práce na úrovni této cílové skupiny, neboť se nacházíme na pomezí práce sociální i humanitární. Specifika této cílové skupiny se tedy mohou lišit, oproti sociální práci s českými dětmi.

Cílem této bakalářské práce je na základě rozhovorů popsat s jakými konkrétními specifiky sociální práce, vycházející z potřeb klientů, se zaměstnanci ZDC ve své práci setkávají.

V konceptuální části práce ukotvuji samotnou cílovou skupinu na poli sociální práce, věnuji se v obecné rovině tématu migrace, azylové politiky a integračním nástrojům pro práci s nezletilými cizinci bez doprovodu. Součástí této kapitoly je i představení samotného Zařízení pro děti – cizince, které v bakalářské práci představuje významnou roli, neboť se většina integračních snah a práce s nezletilými cizinci odehrává právě tam. První kapitola se věnuje i dalším organizacím, které se na pomoci nezletilým cizincům bez doprovodu podílejí.

Bakalářská práce pokračuje samostatnou kapitolou o sociální práci s nezletilými cizinci, předkládá základní legislativní rámec této problematiky a nastiňuje oblast specifik a oblastí služeb, které je možné této cílové skupině v rámci sociální práce poskytnout a nabídnout.

Poslední kapitolou teoretické části jsou teorie naplňování potřeb a příklady průběhů zpracovávání traumatu u těchto dětí, která si mnohdy nesou ze zemí původu, nebo z absolvované cesty do Evropy. I tato kapitola je klíčová ke správnému pochopení a ukotvení specifik sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu.

Pro výzkumnou část této práce jsem si zvolila kvalitativní výzkum – zhotovení polostrukturovaných rozhovorů se třemi klíčovými pracovníky Zařízení pro děti – cizince.

Jejich ústředním tématem bylo zachycení a zmapování konkrétních oblastí sociální práce s nezletilými cizinci a dotazování se na specifika z toho plynoucí.

1 Migrace nezletilých cizinců bez doprovodu

Nezletilí cizinci představují jednu z nejzranitelnějších skupin cizinců. Do ČR se dostávají jak v doprovodu svých rodičů, či jiných zákonných zástupců. Přicházejí k nám ale i nezletilí bez doprovodu, jejichž řešení pobytové otázky a celkové sociální situace bývá zpravidla velmi složitý procesem podepřeným podrobnou legislativou (problematika zajištění cizinců obecně je právně ukotvena v Zákoně č. 326/1999 Sb. Zákon o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve kterém je řešena problematika i nezletilých cizinců bez doprovodu, na které se soustřeďuje tato bakalářská práce).

U NCBD je situace složitější a rizikovější zpravidla proto, že odchod ze země původu není jejich dobrovolné a svobodné rozhodnutí, nýbrž se jedná o rozhodnutí jejich zákonných zástupců. Důvody mohou být různé, od bezpečnostních až po ekonomické. Nezaopatřené děti se tak mohou stát terčem ilegálních praktik, například se mohou stát oběťmi obchodu s lidmi. Česká legislativa na tyto děti nahlíží již zmíněným pojmem „nezletilý cizinec bez doprovodu“. Pokud se NCBD na našem území ocitnou, jsou zpravidla umístěni do Zařízení pro děti – cizince, kterému je v této práci věnován samostatná kapitola. Není tomu tak ale v každém případě. Za určité situace mohou být děti umístěny do detenčních center, tzv. Zařízení pro zajištění cizinců, které se nachází na několika místech v ČR. (Jeřábková, 2010 [online]).

„Platná právní úprava předpokládá tři typy zajištění – zajištění za účelem správního vyhoštění, za účelem vycestování a zajištění za účelem předání či průvozu.“ (Jeřábková, 2010 [online]).

Dle Dohnalové se nezletilí cizinci bez doprovodu považují osoby mladší 18 let ze třetích zemí, které vstupují na území členských států EU bez doprovodu dospělé osoby, která za ně právně odpovídá, a to po dobu, po kterou se na tomto území nacházejí. Definice zahrnuje i ty nezletilé osoby, které jsou ponechány bez doprovodu až po vstupu na území EU. (Dohnalová, 2012, s.10). Pro účely této práce budu v textu užívat pro termín „nezletilí cizinci bez doprovodu“ zkratku **NCBD**.

Pokud NCBD migrují do jiné země, ve které se rozhodnou po určitou dobu zůstat, dojde k jejich přesídlení z jedné země do druhé. Definice přesídlení je formulovaná jako nástroj k řešení situace lidí, kterým UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees = Úřad vysokého komisaře OSN pro uprchlíky) byl přiznán status uprchlíka. Tento status je přiznán v případě, pokud se lidé z objektivních důvodů nemohou vrátit do země, ze které uprchli a nemohou v této zemi docílit své dostatečné ochrany. Případně být z určitých důvodů

integrování v zemi aktuálního pobytu, jako je například země prvního azylu. Země, které se takto zavázaly účastnit se přesídlovacích programů, by měly každoročně dodržovat definované kvóty pro přijímání uprchlíků. (Dohnalová, 2012, s.10)

Pokud se uprchlík do takové země dostane, je mu po příjezdu udělena mezinárodní ochrana formou azylu.

„Mezi hlavní přijímající země se zařadily USA, Kanada, Austrálie a Skandinávské země. Česká republika je také zapojena do přesídlování usnesením vlády č. 745 ze dne 27. 6. 2008, kdy byla přijata Koncepce národního přesídlovacího programu.“ (Dohnalová, 2012, s.10)

1.1 Migrace a integrace NCBD

Do roku 1989 byly uzavřené státní hranice pro uprchlíky a imigranty z různých států světa, do této doby až na určité výjimky migrace neprobíhala. Až po sametové revoluci se otevřely hranice pro různé formy migrace.

V metodách sociální práce s imigranty je zmíněné, že Česká republika byla i v této době vnímána jako země tranzitní, nikoliv cílovou. Dále je psáno, že tyto tendence se začaly pomalu měnit s příchodem většího množství uprchlíků z Vietnamu, Ukrajiny a Slovenské republiky, kteří se zde chtěli usadit. Nicméně z mého pohledu tento fakt platí i nadále pro NCBD, kteří na základě mé zkušenosti většinou pořad vnímají Českou republiku jako tranzitní zemi, ze které se častokrát přemísťují dále na západ nejčastěji z ekonomických důvodů, případně za účelem sloučení rodiny. Trend se ale mění, někteří NCBD po zahájení intervence s pomocí služeb a zařízení se rozhodují u nás i nadále zůstat. (Dvořáková a kol., 2008, s.36).

Existuje mnoho různých důvodů, proč aktuálně NCBD vstupují do ČR bez doprovodu. Mohou zde být napřed, oproti svým příbuzným, aby se jako první z rodiny pokusili kdekoliv v Evropě získat azyl, nebo naopak následují své rodiny, které v Evropě žijí.

Mezi nejčastější důvody migrace spadá nedostatek ochrany v zemi původu, rozpad rodiny, strach například z důvodu válečného konfliktu, případně chudoba. Nezletilí, nebo celé rodiny bývají v zemi původu i pronásledováni. Děti se potýkají s nelehkými osudy již v zemi původu, ve které mohly přijít o rodiče, případně se do rizikových situacích dostávají během náročné a nelegální cesty do Evropy. Hlavním faktorem ovlivňující migrační tok NCBD dle je výzkumů považován existencí sociálních sítí v cílové zemi. Jinak řečeno zem, která bude pro NCBD atraktivní k dlouhodobému pobytu ovlivňuje fakt, zda v dané zemi mají již někoho,

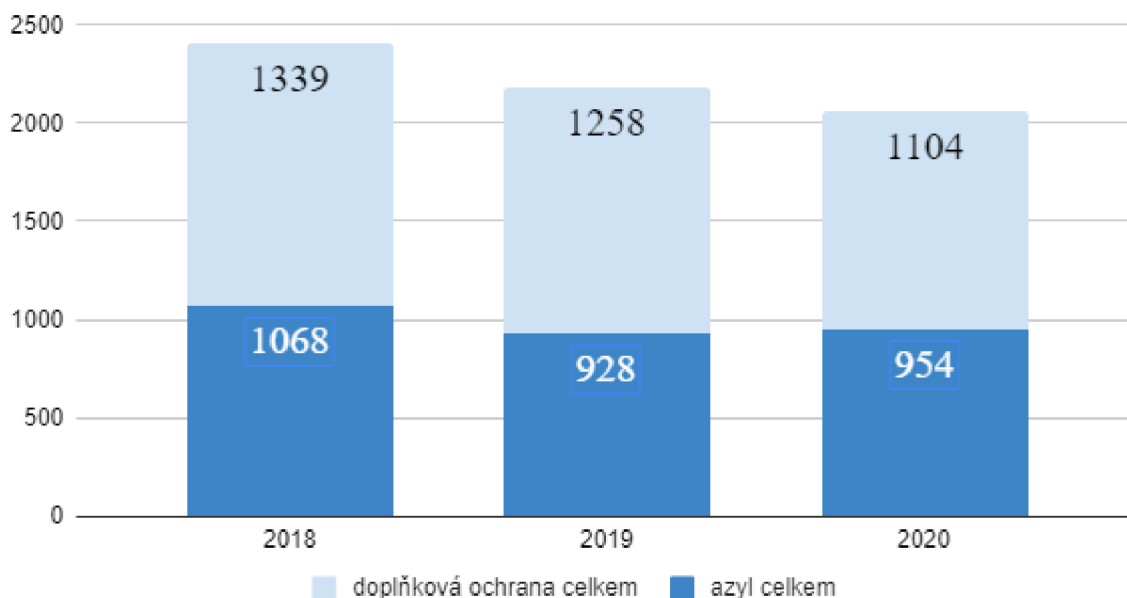
koho znají. Obtížná ekonomická situace je nejčastějším motivací k migraci. (Studie EMN O nezletilých bez doprovodu na území ČR [online]).

1.2 NCBD v kontextu migrační situace

Dle dat, které v červnu 2019 uveřejnila OSN, je v současné době vysídleno nejvíce osob od konce druhé světové války. Svě domovy muselo celosvětově opustit skoro 80 milionu lidí, tedy zhruba 1% světové populace. Z tohoto počtu 45,7 milionů bylo vysídleno uvnitř své vlastní země, ostatní hledali zázemí a bezpečí za jejími hranicemi. Mezi tři nejhlavnější země, odkud uprchlíci odcházejí patří Sýrie, Venezuela a Afghánistán. Téměř polovinu z celkového počtu uprchlíků z těchto zemí představují nezletilí cizinci. Drtivá většina uprchlíků však zůstává v jiných rozvojových zemích, jen malé části z nich (15%) se podaří uprchnout a najít zázemí v Evropě (nejvíce Německo, Švédsko). (Uprchlíci v číslech [online]).

Aktuální dva grafy, které jsem získala pro aktuální přehled, i v kontextu nezletilých osob pochází ze stránek Člověka v tísní [online]. Grafy představují nejaktuálnější přehled o migraci na území ČR. S žádostmi o doplňkovou ochranu se u NCBD příliš neseťkáváme, s žádostmi o azyl už více, i když i tento trend se postupně mění. K celkové představě o počtu NCBD mířící do ČR považují grafy za adekvátní.

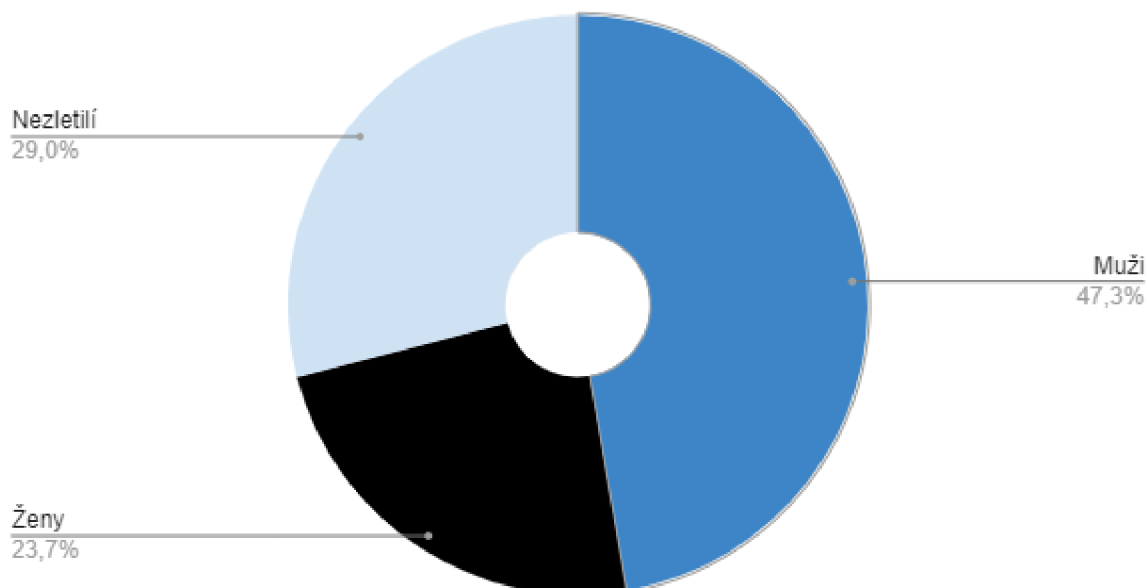
Počet osob s udělenou mezinárodní ochranou žijících v Česku k lednu daného roku podle typu ochrany

Člověk v tísní, 2020 [online]

Procentuální přehled žadatelů o azyl v EU podle pohlaví / věku za rok 2019

Nezletilí jsou počítáni jako mladší 18 let

Člověk v tísni, 2020 [online]

Správa uprchlických zařízení provozuje různé typy zařízení, ve kterých NCBD pobývají po příjezdu do České republiky. Jedná se zpravidla o zařízení pro žadatele o udělení mezinárodní ochrany a zařízení pro zajištění cizinců, kteří na našem území pobývají nelegálně. Zda a kam bude dítě umístěno záleží na jeho věku a individuální sociální situaci. (Ministerstvo vnitra České republiky [online])

Dle Ministerstva vnitra České republiky NCBD ve věku 0-15 nejsou vůbec umístováni do uprchlických zařízení, nýbrž jsou na základě místního příslušného soudu ve spolupráci s orgánem sociálně-právní ochrany dětí (dále OSPOD) předány do příslušného specializovaného zařízení pro NCBD - do Zařízení pro děti cizince v Praze.

NCBD ve věku 15-17 jsou umístěni do uprchlických zařízení maximálně na dva týdny. Během této doby se musí podrobit lékařské prohlídce a jsou odkázáni na pomoc sociálních pracovníků a psychologů. Intervence pokračuje ve spolupráci s OSPOD. Dospívající jsou i v tomto případě přemístěni poté do ZDC. (Ministerstvo vnitra České republiky [online])

1.3 Integrace NCBD do společnosti na území ČR

Na integraci NCBD do české společnosti se podílí řada nástrojů migrační, azylové a integrační politiky ČR. Vzhledem k faktu, že se na NCBD vztahují podobná práva, jako na kterékoliv jiné dítě v ČR, využívá se i řada nástrojů sociální politiky vycházejícího z právního systému ČR.

Těmto politikám a systémům podléhá institucionální zajištění, které řeší problematiku NCBD. Mezi tyto subjekty patří:

- Ministerstvo vnitra
 - o odbor azylové a migrační politiky (OAMP) – rozhoduje o žádostech o azyl, odbor prevence kriminality, odbor bezpečnostní politiky
 - o nejvyšší orgán státu odpovědný za výkon azylové politiky
- Správa uprchlických zařízení – řízení o udělení mezinárodní ochrany (azylu/doplňkové ochrany), ustanovuje opatrovníka pro správní řízení o azylu, podává podnět na ustanovení opatrovníka pro pobyt
- Policie ČR – pořádková, kriminální a cizinecká policie, Útvar pro odhalování organizovaného zločinu – identifikace, udělení víz, zajišťování důležitých anamnestických údajů
- Ministerstvo práce a sociálních věcí – oddělení sociálně právní ochrany dětí, a obecní úřady obcí s rozšířenou působností
- Orgány sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) obecních úřadů plní funkci procesních opatrovníků: dohled a zastupování nezletilce s cílem, aby rozhodnutí o nezletilci byla pro jeho dobro a v jeho zájmu
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy – zřizuje Zařízení pro děti-cizince
- Ministerstvo spravedlnosti a místně příslušné soudy – krajské soudy a Nejvyšší správní soud - rozhoduje například o žalobách proti Ministerstvu vnitra
- Ministerstvo zahraničních věcí - předávají kontakty na zastupitelské úřady
- Ministerstvo zdravotnictví – právní rámec zdravotní péče a pojištění
- Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí – napomáhá pátrání po rodinných příslušnících
- Nestátní neziskové organizace: Sdružení pro integraci a migraci, Organizace pro pomoc uprchlíkům, La Strada
- Mezinárodní organizace: IOM Praha, Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR), Mezinárodní Červený kříž

(Studie EMN O nezletilých bez doprovodu na území ČR [online]).

Na problematice a poskytování sociálních služeb NCBD, a tedy i sekundárně i jejich začleňování do společnosti se v České republice podílí výrazně tyto organizace a zařízení: Organizace pro pomoc uprchlíkům, INBÁZE, a Zařízení pro děti – cizince. Tyto tři subjekty jsou spolu úzce propojeny a na většině projektech spolupracují.

Nejvýraznější organizací je pak zejména Organizace pro pomoc uprchlíkům (dále jen OPU) je v současné době jedinou neziskovou organizací, která se systematicky věnuje této specifické skupině klientů, reaguje na aktuální systém péče o NCBD, jeho případné nedostatky a snaží se svými aktivitami vyplňovat případné mezery v tomto systému péče o nezletilé bez doprovodu na území ČR.

NCBD nabízí zprostředkovaně skrze Zařízení pro děti – cizince (dále jen ZDC), bezplatné sociální a právní poradenství, pomoc při řešení pobytové situace, zajišťuje psychologickou pomoc, ve spolupráci s ZDC organizují volnočasové aktivity, podílí se společně na realizaci workshopů vedoucí k samostatnému životu po dosažení zletilosti. Díky projektům, pomocí kterých získávají sponzorské dary zajišťují finance na jazykové, odborné a sportovní kurzy, mimo jiné také díky darům zajišťují dětem učebnice a jiné školní pomůcky.

S nezletilými NCBD zůstávají pracovníci služeb v kontaktu i po jejich odchodu z daného zařízení, a i nadále je jim poskytováno sociální a právní poradenství, zejména pak dopomoc při hledání práce, bydlení, lékařů a zejména při jednání s úřady. (Pomoc nezletilým bez doprovodu [online])

V rámci nástrojů pro začleňování NCBD do společnosti, a tedy i naplňování zásadního specifika sociální práce v intervenci s NCBD zmiňují následující projekty na podporu integrace NCBD realizované OPU:

Projekt EPIC (European Practices for Integration and Care Guidelines) – Péče o nezletilé děti bez doprovodu

Jedná se o aktuální projekt, vydaný 15.3.2021 který má vést ke zlepšení alternativních forem péče o nezletilé děti cizinců bez doprovodu rodičů a jiných příbuzných v Evropě a je realizován mimo ČR i v Itálii, Španělsku a Švédsku. Projekt je postaven na mezinárodně uznávaných nejfunkčnější možnostech kvalitní integrace pro nezletilé děti migrantů a pro celou společnost. “ (Péče o nezletilé cizince EPIC Guidelines [online])

- EPIC má 3 hlavní cíle, mezi které patří:
 1. *„Podpořit sdílení správných postupů a metodologií alternativních forem péče o nezletilé děti cizinců bez doprovodu.“*
 2. *„Zvyšování kompetencí klíčových činitelů a informovanosti o rozšiřování služeb péče.“*
 3. *„Zvyšování efektivity a kvality služeb nabízených nezletilým dětem cizinců“* (Péče o nezletilé cizince EPIC Guidelines [online])

Projekt se opírá zejména o nástroje náhradní rodinné péče (dále jen NRP), konkrétně o pěstounskou péči, jakožto o jeden z nástrojů funkční a cílené integrace NCBD.

Dle mého názoru jde o mimořádný projekt na poli sociální práce s NCBD, neboť děti získávají možnost začlenit se do společnosti a připravit se na odchod do samostatného života přirozenou formou v rodinném prostředí.

Na umístění dětí do NRP se v projektu podílí pracovní skupina expertů, která zajišťuje rozšiřování služeb prostřednictvím zvyšování kvality a kvantity umístování dětí do NRP. Je zahájena informační kampaň za účelem získání rodin pro pěstounskou péči. Dále jsou také osloveny soukromé sektory, aby k integraci dětí přispěly odbornými kurzy a možnostmi pracovních stáží

Dle dokumentu Zásad rozšiřování služeb [online] je pilířem projektu sdílení správných postupů prostřednictvím realizace 7 návštěv v terénní formě a kvalitativního zhodnocení místních systémů péče 120 kvalifikovaných pracovníků, 60 pěstounů. Celkem 220 NCBD může profitovat ze školení a informačních schůzek, které vznikly na základě sdílení postupů a zhodnocení školicích programů.

- **Projekt Domov v nové zemi** (financován v rámci národního programu Azylového, migračního a integračního fondu - AMIF)

Mezi lety 2017-2019 byl realizován Organizací pro pomoc uprchlíkům projekt Domov v nové zemi, jehož cílem bylo zejména zvýšení informovanosti o právech a povinnostech NCBD, o jejich postavení a možnostech v ČR, zajištění pomoci v nelehkých životních osudech a usnadnění začlenění do společnosti NCBD, které jsou umístěni v zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy (například ZDC). Aktivita vedly k přípravě na odchod ze zařízení ústavní výchovy do samostatného života. Projekt zahrnoval právní a sociální poradenství, vzdělávání, psychologickou pomoc, doučování a sociokulturní, případně jiné volnočasové aktivity. Projekt se opírá o otázku specifík s NCBD. (Zařízení pro děti – cizince [online])

1.4 Zařízení pro děti – cizince

Od roku 2003 je MŠMT zřízen Diagnostický ústav pro děti – cizince a středisko výchovné péče. Jedná se o ojedinělé zařízení svého typu na území ČR. Zařízení sídlí v Radlické ulici v Praze. Činnost zařízení je upravena zákonem č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve znění pozdějších předpisů a vyhláškou č. 438/2006 Sb. Stěžejní náplní tohoto zařízení je integrace NCBD v ČR za předpokladu zachování a respektování jejich sociálních, etnických, kulturně-historických a náboženských zvyklostí. V zařízení pracuje na řešení otázek NCBD multidisciplinární tým pracovníků. (ZDC [online])

Součástí Zařízení pro děti – cizince jsou:

- Diagnostický ústav
- Základní škola
- Studijní oddělení
- Tréninkový byt
- Středisko výchovné péče.

2 Sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu

Sociální práce s NCBD je ojedinělou specializací sociální práce, ve které pracujeme s velmi zranitelnou skupinou dětí, které jsou zpravidla zasaženy traumaty ze zemí původu, případně z cesty, která předesílala umístění do některých příslušných zařízení v ČR. Specifika sociální práce s NCBD nejsou natolik propracovanou tématikou v literatuře, to bylo pro mě také důvodem a motivací, se na tuto oblast sociální práce zaměřit a nahlédnout do specifčnosti práce a jejího úskalí s NCBD více do hloubky.

Na konci kapitoly uvádím příklady z dobré praxe, které jsem pozorovala v době, kdy jsem byla v Zařízení pro děti – cizince na školní praxi. Tato část kapitoly mi přijde užitečná k pochopení kontextu celé cílové skupiny.

2.1 Legislativní rámec

V této krátké kapitole uvádím pro představu přehled právních norem, se kterými se sociální pracovník v praxi s cizinci obecně. Nejdůležitějšími normami pro práci s NCBD je Zákon o pobytu cizinců na území ČR č. 326/1999 Sb. a Zákon o azylu a o změně zákona č. zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů

Mezi další důležité normy patří Úmluva o právním postavení uprchlíků-Ženevská konvence – přijatá OSN v Ženevě roku 1951, Protokol o postavení uprchlíků (Newyorský protokol), Zákon o pobytu cizinců na území ČR č. 326/1999 Sb., Úmluva o právním postavení uprchlíků č. 208/1993 Sb. a Správní řád č. 500/2000 Sb. (Hofmanová [online])

2.2 Specifika sociální práce s uprchlíky

„Uprchlíctví jako sociální jev není v dějinách lidstva ničím ojedinělým a novým, nicméně k jeho právnímu zachycení na poli mezinárodního práva se přistoupilo až na počátku 20. století.“
(Tetcheva [online])

Pro správné uchopení sociální práce s uprchlíky je nejprve nezbytné si definovat klíčový pojem „uprchlík“. Dle Matouška můžeme nalézt definici uprchlíka v Úmluvě o právním postavení uprchlíka (kterou můžeme nazvat také Ženevskou konvencí), která byla přijata Valným shromážděním OSN roku 1951.

„Pojem uprchlík se vztahuje na jakoukoliv osobu, jež se nachází mimo svou vlast a má oprávněné obavy před pronásledováním z důvodu rasových, náboženských nebo národnostních nebo z důvodu příslušnosti k různým společenským vrstvám nebo i zastávání určitých

politických názorů, je neschopna přijmout nebo vzhledem ke shora uvedeným obavám odmítá ochranu své vlasti, totéž platí pro osobu bez státní příslušnosti nacházející se mimo zemi svého dosavadního pobytu následkem shora zmíněných událostí, která vzhledem ke shora uvedeným obavám se tam nechce nebo nemůže vrátit. (Matoušek a kol., s. 331)

V uprchlické populaci je třeba soustředit se zejména na nejohroženější skupiny jako jsou děti a mladiství bez doprovodu, ženy, staří lidé, mentálně postižení a oběti extrémního násilí. (Matoušek kol., s. 331).

Sociální pracovník může být v intervenci s uprchlíkem tím jediným člověkem a kontaktem, kterého v daném prostředí takový člověk má. Sociální pracovník se tak dostává do situací tak působí jako prostředník mezi svým klientem a českou společností. Sociální pracovník v práci s touto cílovou skupinou tedy musí mít dobré znalosti o příslušných zákonech a právních předpisech, být dobře jazykově vybaven a být zejména seznámen s kulturním rámcem svého klienta, který přichází do úplně jiného světa. Tento rámec může formovat klientovo jednání a chování v různých aspektech života. Znalosti a profesionalita sociálního pracovníka může být klientem vnímán i jako projev respektu k jinakosti. Kvalitní intervence z tohoto plynoucí může být dobrým předpokladem pro navázání důvěrného vztahu s klientem a úspěšné pomoci, případně začlenění do společnosti.

V oblasti specifík na této úrovni sociální pracovník představuje pro klienta poskytovatele informací, materiální pomoc, doprovázející osobu, zprostředkovatele a vyjednavče, obhájce klientových práv, naslouchajícím terapeutem, právním poradcem (v rámci sociálně-právního poradenství) a kontaktem se společností po opuštění uprchlického tábora. (Matoušek kol., s. 333).

Principy a zásady sociální práce s uprchlíky se do jisté míry mohou shodovat s principy práce u jakékoliv ohrožené skupiny. Mezi tyto nejzásadnější principy řadíme ochranu práv a zájmů těchto osob; respektování jejich důstojnosti a soukromí; zapojování do dílčích procesů sociálních záležitostí a podávání relevantních informací o možnostech jejich řešení; respektování původu, etnické příslušnosti, náboženského vyznání, ekonomické situace, sexuální orientace a politické přesvědčení; poskytování sociální pomoci na základě aktuálních odborných poznatků; aktivně vyhledávat osoby v obtížné životní situaci, a jiné. (Matoušek kol., s. 335).

Z principů a zásad konečně můžeme přejít navazující specifík sociální práce s uprchlíky. Matoušek ve své publikaci zmiňuje, že pro předpoklad intervencí sociálního pracovníka

s klienty, je třeba se orientovat a pochopit klientovy reálné potřeby, ze kterých následně plynou specifika práce s uprchlíky. Při práci v kontextu specifík postupujeme od řešení dílčích k problémům klienta k větším oblastem. Primárně se však snažíme klienta participovat do jednotlivých úkolů a nastiňovat jeho vlastní možné kroky při naplňování jeho potřeb. Uprchlíci by neměli být tlačeni do pozice obětí, ale naším principem práce by mělo být připomínání a reflektování jejich schopností a připomínat úspěchy v již zvládnutých oblastech společné práce. Sociální práce si klade za úkol respektovat sociokulturní a psychologická specifika.

Mezi další jednotlivá specifika řadíme jazykovou bariéru, odlišná gesta v nonverbální komunikaci, pojetí role ženy a muže v příslušné kultuře a zejména pak aktuální změnu sociálního zařazení člověka – postavení uprchlíka může najednou představovat úplně nejnižší status. Na tento fakt nemusí být klient připraven. Je nutná ze strany sociálního pracovníka velmi vstřícná, klidná, empatická a respektující komunikace – migrace je ve většině případů velmi stresující a traumatizující událost v životě. (Kuric, 1997)

Při práci s uprchlíky by neměly být opomíjeny jejich traumatizující zážitky z těžké minulosti. Je tedy určitě dobré, dát klientovi příležitost, už při prvním rozhovoru, aby o své minulosti mluvil. Jedná se vlastně o prvotní formu terapie. Klient pak snáze bude reflektovat prožitky a potřeby z nich pramenící, které prožívá v přítomnosti. My pak snáze na tyto potřeby dokážeme reagovat. . (Matoušek a kol., s. 335).

„Lidé jakékoliv kultury ve srovnatelných situacích jsou si více podobní, než odlišní.“ (Hendriks, 1993)

Jak už bylo řečeno, významným specifikem pro tuto oblast je určitě role sociálního pracovníka, jakožto reprezentanta hostitelského státu, obhájcem klienta vůči naší společnosti a zprostředkovatelem kontaktu mezi ní a klientem. Díky této významné roli pracovníka v klientově životě, může mít klient od sociálního pracovníka velká a vzápětí nenaplněná očekávání. Je proto nutné, si od začátku intervence nastavit realizovatelné cíle, objasnit v intervenci svou roli a neklást na sebe ani klienta přehnané nároky. Je nutné si vymezovat po dobu celé spolupráce jasně definované hranice komunikace a spolupráce.

Mezi specifika spadá určitě i spolupráce i s dalšími profesionály, v rámci multidisciplinárního pojetí této oblasti sociální práce. Nejvýznamnější spolupráce pak probíhá s psychologem a právníkem. Tyto profese pak zaštiťují většinou nevládní organizace. V tomto je rozdíl právě oproti NCBD a možností setrvat v ZDC. ZDC poskytuje komplexní péči a z řad nevládních organizací využívá pro své potřeby zejména právního poradenství.

2.3 Specifika sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu

Specifika sociální práce s NCBD jsou v této kapitole popsány obecně a rámcově pro práci s cizinci. Na konkrétní specifika je zaměřena praktická část této práce, která si klade za cíl podrobně zmapovat praxi práce sociálního pracovníka, ale i dalších klíčových pracovníků multidisciplinárního týmu ZDC v práci s NCBD a přinést tak snad i nové poznatky do této úzké specializace sociální práce, ke které prozatím neexistuje větší množství dostupných zdrojů.

Při práci s touto specifickou skupinou sociální práce je nutné brát na zřetel, že se jedná opravdu o ojedinělou skupinu i samotných cizinců. Obecně můžeme jako specifika (tedy význačnosti například oproti sociální práci s českými dětmi) vnímat jako například určitá rizika zranitelnosti cílové skupiny a přizpůsobit tak dynamiku celé intervence. Dále je například nutné počítat s jazykovou bariérou klientů, s traumaty plynoucí z nelehké minulosti a těžkého osudu, se stresem a nejistotami z celé budoucnosti, s naprosto odlišnou kulturou a z toho vyplývajícími zvyklostmi a vnímáním spousty podnětů odlišně (např. role sociálního statusu, gender, vnímání rolí ve společnosti).

Specifikům sociální práce a zejména obtížnosti průběhu práce s touto skupinou sociální práce napomáhají bariéry společnosti mezi které patří například fáze a délky azylové procedury a náklady s tím spojené, lidské zdroje, neznalost uprchlické problematiky, předsudky společnosti, xenofobie, případně rasismus. (Hofmanová [online])

Mezi nejčastěji řešené oblasti sociální práce patří řešení pobytové otázky, vzdělání – zjišťování dokladů o předchozím vzdělání, zařazení dítěte do systému vzdělávání ČR, další příprava na zaměstnání po ukončení pobytu v ZDC, případně profesní směřování a uplatnění na volném trhu práce, zdravotní pojištění a zdravotní péče, sociální zabezpečení a návaznost dalších služeb po opuštění ZDC.

Předchozí odstavec pojednává o sociálních oblastech s NCBD obecně, tyto oblasti volně navazují na sociální služby a činnosti, které poskytují instituce, které se na práci s NCBD podílejí, ale více neziskové organizace, které s dětmi po propuštění ze ZDC i nadále spolupracují. Mezi tyto služby patří sociálně-právní poradenství, materiální pomoc, doprovázení na úřady, volnočasové a vzdělávací aktivity, mentoring a koučing v potřebných oblastech, realizace projektů na určitou problematickou oblast, migrační mediace, pracovně-právní poradenství, právní služby, případně i účast na preventivních programech proti rasismu a xenofobii určené pro širokou veřejnost. (Hofmanová [online])

2.3.1 Příklady dobré praxe – práce v kontextu specifík:

Pohovor

Dítěti jsou při prvotním rozhovoru zejména vysvětlena jeho základní práva a povinnosti vyplývající z pobytu klienta v ZDC, ale i práva a povinnosti NCBD v kontextu legislativního rámce. První kontakt s dítětem je prováděn v klidném a přátelském prostředí zařízení, které by si dítě nejlépe mělo vybrat samo. Cílem tohoto zajištění je, aby se dítě cítilo bezpečně a uvolněně a mohlo si vytvořit k pracovníkům zařízení vztah, který bude založen už od začátku na vzájemné důvěře. NCBD by v takovém rozhovoru měli mít možnost kdykoliv rozhovor zastavit, jednoduše mít možnost říct, ne“, pokud jim otázky nebo celková atmosféra nebude příjemná. V rozhovoru musíme počítat s tím, že dítě bude v průběhu dalších rozhovorů měnit své názory, dokonce i anamnestické údaje, jako je například datum narození. Důvody k takovému jednání mohou být ovlivněny různými vnějšími faktory jako je stres, zapomínání vlivem kulturního šoku, přehodnocení motivace k tomu v aktuální zemi zůstat apod. Dítě by nemělo získat pocit, že takto jednat je něco, za co se na něj někdo bude hněvat. K reálným anamnestickým údajům se klíčový zaměstnanci mohou dostat až po dvou letech aktivní spolupráce s dítětem. Za účelem zmírnění stresu, ale také kvůli alespoň částečné věrohodnosti možných výpovědí dítěte se doporučuje provádět více kratších rozhovorů, místo jednoho dlouhého. Takového rozhovoru se většinou účastní společně s dítětem sociální pracovník, psycholog, tlumočnick, případně i etoped nebo terapeut. Klíčoví pracovníci by se u všech rozhovorů neměli střídat, aby dítě mělo čas, navázat s pracovníky potřebný důvěrný vztah.

V rámci pohovoru je nabírána osobní, rodinná a sociální anamnéza, v rámci které je vhodné zjistit a ověřit zejména náležitosti dále zmíněné. Tato sociální anamnéza je klíčová pro vypracování individuálního plánu dítěte, na kterém spolupracují i další neziskové organizace, případně další instituce, podílející se na ochraně práv dítěte a začleňování dětí do společnosti.

3 Naplňování potřeb a trauma

V této kapitole se zabývám obecnými teoriemi potřeb, tak jak jsou popsány v literatuře a jejich konkrétnímu naplňování u NCBD. Dále se věnuji tématu traumatu, které v oblasti naplňování potřeb a specifík může být faktorem, měnící charakter celé intervence s dítětem. Tuto kapitolu zařazuji do práce z toho důvodu, že se jedná o stěžejní oblast, ze které také vychází specifika sociální práce s NCBD. Konkrétně například dynamika prováděných klíčových rozhovorů, které vyžaduje citlivý a promyšlený přístup k práci pro potřebu kvalitního získávání relevantních anamnestických dat o dítěti, které ve většině případů není možné si u této skupiny klientů sociální práce jakkoliv ověřit. Naplňování potřeb a specifika z toho vyplývající, podpořené traumaty jsou důkladněji propracované v interpretaci výsledků a diskusi v závěrečné části bakalářské práce.

3.1 Teorie potřeb

Nejzásadnější teorie potřeb byla navržena roku 1954 psychologem A. H. Maslowem v rámci rozvoje humanistické psychologie. Maslow dělí potřeby od těch nejvíce důležitých po ty nejméně důležité v následujícím pořadí: 1. fyziologické potřeby, jinak řečeno základní potřeby, které souvisí s narušením homeostázy (např. hlad, žízeň, atd.), 2. potřeby bezpečí, které vystupují v situacích, ve kterých ztrácíme jistotu (např. existenční selhání), 3. potřeba sounáležitosti a lásky, které se projevují u jedince potřebou náležet ke skupině, 4. být milován, dosahovat prestiže, úspěšného výkonu, mít náležité kompetence a respekt od okolí. Poslední 5. potřeba je seberealizace. V rámci této potřeby se snažíme vyjádřit vlastní individualitu, nechat projevovat své schopnosti. (Nešpor – sociologická encyklopedie [online])

3.2 Základní psychické potřeby dítěte

Dle Matějčka (2002, s.84 – 90) rozlišujeme pět základní psychických potřeb. K naplňování by mělo docházet v prostředí rodiny nebo pověřeného ústavního zařízení

- Potřeba stimulace
- Potřeba smysluplného světa
- Potřeba lásky – citového bezpečí
- Potřeba identity, najít si místo ve společnosti
- Potřeba životní perspektivy, otevřené budoucnosti

3.3 Hodnocení vlivu traumatických událostí na dítě

Následky traumatu mohou mít velmi široké spektrum příznaků. Mohou se týkat jak psychických stavů, tak s nimi souvisejících úzkostí, nebo dalších somatických či kognitivních problémů. U traumatizovaných dětí mohou nastat příznaky posttraumatické stresové poruchy jako jsou flashbaky (neadekvátní reakce na formy i lehkého stresu v situacích, které dětem připomínají těžkou minulost). Kategorizace těchto příznaků s sebou přináší specifikum v rámci kladení velkých nároků na znalost osobního příběhu ohroženého dítěte, které prožilo trauma. Může se jednat o následky nedávného traumatu ale i událostí, které se staly před mnoha lety. Abychom dokázali správně porozumět oblasti projevům traumat, potřebujeme odlišit akutní reakce které následují krátce po traumatické události a reakce tzv. odložené, jež se mohou objevit až po čase. (Jochmannová, s. 27)

Neurolog Antonio Damasio ve své studii popsal, že emoce mají doslova anatomické mapování v mozku, které jsou nezbytné pro naše přežití. To znamená, že emoce strachu má specifické nervové dráhy vryté do mozku, které odpovídají konkrétním fyzickým vjemům z různých částí těla. Tyto reakce pak vnímáme jako úzkosti ze zažitých a následně opakujících se událostí. (Levine, s. 10)

Dle výsledů výzkumu Entholt, K. a Yule, W. (2006) jsou mladí uprchlíci často vystaveni mnoha traumatizujícím událostem, jakož i neustálým stresům již v hostitelské zemi. I když jsou mladí uprchlíci velmi odolní, mnoho z nich má problémy s duševním zdravím. Mezi problémy řadí posttraumatickou stresovou poruchu, deprese, úzkosti a dlouhotrvající převládající smutek. Dle výzkumu je povědomí o příslušných rizikových a ochranných postupech pro intervenci velmi zásadní a je třeba využívat holistického přístupu v otázce naplňování potřeb u těchto dětí.

3.3.1 Změny v chování a prožívání dětí

Nejmodernější zobrazovací metody mohou v dnešní době zjistit odlišnosti ve struktuře a činnosti mozku u dětí, které byly v minulosti zanedbávány nebo zneužívány.

Pro určení specifických oblastí potřeb u dětí bych uvedla vybrané základní rysy chování a jejich možnou interpretaci, jinak řečeno vyjádření určité **potřeby**. Tyto projevy jsou vybrané z literatury. Definice následujících situací jsem z velkého výčtu v literatuře vybírala i na základě toho, s čím jsem se osobně setkala na své praxi.

Dítě se chová, ke všem dospělým stejně bez viditelného rozdílu → Pečovatelé dítěte nebyli spolehliví a dítě zanedbávali, proto hledá bezpečí kdekoliv a jakkoliv. Dítě také může toužit po interakci nebo fyzickém kontaktu, protože má poruchu smyslového vnímání.

Dítě chce zůstat o samotě. → Neví, jak si počít se vším, co se kolem něj děje, je zahlceno. Potřebuje si odpočnout a načerpat sílu.

Dítě neposlouchá. → Můžu se spolehnout jen sám na sebe, protože dospělí jsou nespolehliví nebo dítě nedokáže naslouchat, neboť ani s ním v dětství příliš nemluvili.

Dítě ostatní šikanuje, nebo je agresivní. → Nejčastější může být projev projekce – zacházím s ostatními tak, jak se zacházelo se mnou, nebo zkouší otupit vnitřní bolest tím, že působí bolest druhým, forma sebe – obrany dítěte.

Nesoustředěné dítě. → Dítě, musí být stále na pozoru, chránit se, být ve střehu, protože ho nikdo v minulosti nechránil.

Dítě hromadí nebo krade jídlo, případně i ostatní věci. → Dítě v minulosti trpělo hladem a potřebuje mít jistotu, že už se to nikdy nestane. Případně dítě vyjadřuje skutečnost, že se nikdo nestaral o jeho potřeby a nevěří, že by tomu tentokrát bylo jinak. (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 152).

3.3.2 Možnosti kompenzace traumatu

Špatné zacházení s dítětem v jeho dětství nevratně poškozuje vývoj jeho mozku. Tato skutečnost je zakázka pro terapii prožitého traumatu. Mozek traumatizovaného dítěte potřebuje dostávat, pomocí terapie, podněty pro jeho rozvoj a posilovat tak žádoucí spoje a z toho plynoucí jiné způsoby chování.

„Současně je třeba zhodnotit, které potřeby dítěte nemohly být kvůli špatnému zacházení naplněny, a reagovat na ně.“ (Matoušek, Pazlarová, 2010, s. 152).

Pro pečovatele, sociálního pracovníka nebo celou instituci je klíčové porozumět příčinám chování dítěte. V takovém chování se projevují starší vrstvy mozkových spojů, které odolávají přicházející změně. Změny může spustit zcela neznámý a špatně identifikovatelný podnět. Pro dítě tento podnět může být jednoznačný, na základě negativních zkušeností z minulosti.

D. Ziegler (2000) definuje tři zásadní oblasti a cíle terapeutické práce s traumatizovanými dětmi. Mezi tyto cíle patří rozum a poznání, čemuž můžeme rozumět jako

snaze o přetransformování prožitého negativního zážitku do zdravé perspektivy. Další oblastí je zpracování citů do té míry, aby dítě umělo usměrnit vlastní emoce a z toho jdoucí afektivní reakce na traumatickou zkušenost. Poslední oblastí je samotné chování, které přirozeně navazuje na oblast předchozí. V této oblasti bychom měli dítěti nalézt nové způsoby reakce na stresové situace, pomocí adekvátních technik.

Matoušek a kol. (2010, s. 339) popisuje fenomén táborového syndromu, tento termín je popsán jako syndrom, při kterém u klienta dochází ke kombinaci pasivity, apatie, občasné agresivity a psychosomatických potíží. Tyto projevy jsou důsledkem zejména toho, že žadatelé o azyl nemohou žít běžným způsobem života – např. jistá míra internace vede k omezování v tradičním uplatnění mužských a ženských rolích, možná práce je omezená, režim pobytových středisek se vyznačují silnou mírou stereotypie.

4 Výzkum

Konceptuální část popsala úvod práce s nezletilými cizinci v kontextu systému sociální politiky ve vztahu k cizincům, specifik sociální práce z toho vyplývajících, naplňování potřeb u NCBD. Praktická část této práce na základě provedeného výzkumu objasňuje, se kterými konkrétními specifiky, se klíčoví pracovníci ZDC při naplňování potřeb u svých klientů, setkávají.

V této výzkumné části práce vysvětlují podstatu výzkumného cíle, představují vedlejší výzkumné otázky a podrobně interpretují na základě vzniklých kategorií výsledky celé práce.

Teorie pro účely kvalitativního výzkumu je z části přebrána z mé již publikované absolventské práce, ve které se taktéž věnuji kvalitativnímu výzkumu. Výzkum publikované práce je zaměřen na využívání teorií a metod sociální práce s nezletilými cizinci. Některé pasáže mohou být tedy totožné, nebo velmi podobné.

Zdroj své absolventské práce uvádím v seznamu literatury.

4.1 Metodologie výzkumu

Tato kapitola popisuje podrobný přehled o sběru dat k této práci. V kapitole se zabývám tím, jak konkrétně jsem data k této práci zaznamenávala a jakým způsobem jsem data vyhodnocovala, případně selektovala. Na konci této kapitoly se věnuji etickému rozměru mé celé práce v kontextu sběru dat vybranou metodou.

4.2 Cíl a hlavní výzkumná otázka

Cíl výzkumu nám stanovuje směr, kterým se bude výzkum ubírat. Předem naznačuje linku celého výzkumu a můžeme tvrdit, že předjímá i to, čeho nakonec výzkum dosáhne. Cílem výzkumu není pouze nalezení správné vyřešení výzkumného problému, nýbrž ukázání cesty, která k jeho řešení vede. (Reichel 2009: 47)

Cíl práce: Na základě rozhovorů popsat s jakými konkrétními specifiky sociální práce, vycházející z potřeb klientů, se zaměstnanci ZDC ve své práci setkávají.

Hlavní výzkumná otázka: Jaké jsou konkrétní oblasti specifik sociální práce v praxi s nezletilými cizinci bez doprovodu?

Výzkumná otázka se pojí s hlavním cílem práce. K tomu, aby se zjistilo, jaká specifika se odráží v sociální práci s touto cílovou skupinou nezletilých cizinců, je potřeba se zabývat i potřebami u těchto dětí, jejichž naplňování je stěžejní oblastí a podstatou práce týmu pracovníků v ZDC.

4.3 Vedlejší výzkumné otázky

Vedlejší výzkumné otázky jsem vytvořila po prvním zrealizovaném rozhovoru se sociální pracovnící. Tento rozhovor mi poskytl představu například o tom, co je hlavním tématem v ZDC, v čem vidí sociální pracovníce největší problémové oblasti při celkové integraci cizinců do české společnosti, jaký mají osobní názor na stěžejní specifika v práci s NCBD. Tyto další návazné informace k lepšímu objasnění výzkumného cíle, jsem formulovala do 3 výzkumných otázek a tedy do třech dílčích výzkumných cílů:

1. Funguje v zařízení nějaká forma „komplexní péče“ při naplňování potřeb, vycházející z multidisciplinárního pojetí práce s nezletilými cizinci?
2. Jakým způsobem se na naplňování potřeb u NCBD podílejí neziskové organizace, které s ZDC spolupracují?
3. Jsou tyto potřeby u dětí – cizinců naplňovány adekvátně, případně vidí pracovníci u některých specifík výzvu ke zvýšení efektivity v naplňování potřeb?

4.4 Výzkumné šetření

Vzhledem k povaze této práce a provedeného výzkumu je praktická část předkládané práce provedena ve formě výzkumného šetření s prvky kvalitativního výzkumu s využitím polostrukturovaných rozhovorů.

Hendl (2005, s. 50) vidí kvalitativní výzkum jako: „proces hledání porozumění který je založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

Dále Hendl (2005, s. 50) navrhuje, aby si na začátku každého výzkumu výzkumník vybral téma a na základě toho si určil základní výzkumné otázky, které poslouží k vedení polostrukturovaného rozhovoru. Tyto otázky může různě měnit i v průběhu výzkumu nebo i během sběru a analýzy dat. Této možnosti jsem v průběhu rozhovoru využila a další otázky do rozhovoru přidávala a ubírala podle povahy profese, kterou zaměstnanec v ZDC vykonává. To v praxi znamená, že jsem se např. psychologky, ptala spíše na prožívání traumat, které s klienty řeší, než na proces získávání trvalého pobytu a dalších otázek, které ve své praxi řeší spíše sociální pracovník.

Obecně si ale výzkumník zvolí hlavní výzkumný cíl a hlavní výzkumní otázku. Výzkum tohoto typu je vhodný pro zkoumání běžných jevů u jedinců, menší skupiny, nebo organizací.

Pro typ mé práce je tedy vhodnou výzkumnou metodou, neboť jsem se zaměřila na 3 zaměstnance v jediném zařízení. (Hendl : 2005, s. 50 - 52)

4.5 Metoda výběru respondentů – záměrný výběr

Metoda účelového (záměrného) výběru je považována za nejrozšířenější metodu v rámci sběru dat u kvalitativního přístupu. Principem metody, je záměrné vyhledávání respondentů kvalitativního výzkumu, na základě předem určených kritérií, které v mém případě představuje být zaměstnancem Zařízení pro děti – cizince v Praze, který s těmito dětmi přímo pracuje každý den v rámci předem určené a definované pracovních náplně od ZDC. (Miovský 2006, s. 135 - 138)

U této metody existuje spousta strategií, které se mohou kombinovat. Z těchto strategií, jsem si zvolila **záměrný výběr přes instituce**, který je pro můj výzkumný cíl vyhovující. Vzhledem k cílové skupině jsem nejprve oslovila ředitelku ZDC, která má přehled o kompetencích dílčích pracovníků. Paní ředitelka poté oslovila další dva klíčové zaměstnance ZDC, kteří mi poskytli rozhovor.

Celkově se mi podařilo uskutečnit rozhovor se třemi pracovníky ZDC. Všechny rozhovory jsou pro cíl mé práce využitelné a odpovídají mé představě.

Rozhovory byly prováděny formou osobního setkání v kanceláři ve dvou různých dnech. První rozhovor se sociální pracovnící proběhl dne 5. 3. 2020 a zbylé dva rozhovory s paní ředitelkou a s psychologkou proběhly 12. 6. 2020.

4.6 Technika sběru dat

Pro sběr dat jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, který podle Miovského (2006, s. 161) patří mezi nejrozšířenější metody získávání kvalitativních dat. Mezi jeho nejzásadnější výhody patří, že je kompromisem mezi strukturovaným a nestrukturovaným rozhovorem, což v praxi znamená, že můžeme například přeskakovat otázky, přehodit jejich pořadí, doptávat se případně na i na další otázky. Rozhovor by měl působit kreativním a nenuceným dojmem, respondent by se při interview měl cítit komfortně, nejlépe tak, že v zásadě může mluvit rozsáhle o svém tématu, pokud má zájem, ale zároveň se ho danou strukturou rozhovoru, které vede k naplnění výzkumného cíle, snažíme držet u tématu. Osobně jsem jako velký přínos v použití polostrukturovaného rozhovoru viděla v tom, že mi umožnil jít pod povrch zkoumané problematiky.

Tuto metodu jsem zvolila zejména díky obsahovému charakteru mé práce, která si klade za cíl zjistit rozsáhlé informace od samotných pracovníků, kteří mají daleko větší vhlad do praxe s touto specifickou skupinou sociální práce, než výzkumník a jsou tak pro potřeby této práce cenným zdrojem dat. O to více za předpokladu, že je ZDC ojedinělým zařízením svého typu v ČR. K samotným nezletilým cizincům není v české literatuře příliš zdrojů. Tato skutečnost je dalším důvodem, proč jsem zvolila metodu polostrukturovaných rozhovorů, které vzhledem k povaze a ojedinělosti cílové skupiny, mohou do této oblasti sociální práce přinést i nové poznatky.

Po celou dobu dotazování jsem si uvědomovala určitou volnost při kladení návodných otázek. Otázky jsem měnila zejména na základě typu profese, se kterou rozhovor probíhal.

Na výzkumu práce se celkově podílely 3 respondentky. O více rozhovorů jsem neprojevila zájem, tento počet byl pro účely mé práce plně dostačující i po následném celkovém zhodnocení mé výsledků výzkumu.

Časová náročnost rozhovorů se pohybovala od 20 do 30 minut. Pro zachování alespoň částečné anonymity respondentů použiji pouze stručný popis respondentů.

Respondentka č. 1 – Sociální pracovnice (1)

První respondentka je sociální pracovnice z ZDC, která zaštiťuje veškeré úkony týkající se sociálního poradenství a zabezpečení cizince, pracující na sociálním oddělení v rámci diagnostického ústavu ZDC.

Respondentka č. 2 – Ředitelka (2)

Druhou respondentkou je Ředitelka ZDC, jenž má vysokoškolské vzdělání v oboru psychologie, kladené otázky, mimo otázek na chod organizace a z něj plynoucí naplňování potřeb u klientů, tudíž byly soustředěné i do této oblasti.

Respondentka č. 3 – Psycholožka (3)

Pro poslední rozhovor jsem si vybrala psycholožku ZDC, jejíž náplní práce je diagnostika pacienta při příchodu do zařízení a komplexní terapeutická péče a podpora během celého pobytu.

4.7 Popis výzkumného vzorku

Pro potřeby mé práce jsem udělala rozhovor se třemi zaměstnanci ZDC. Počet těchto rozhovorů byl určen na základě domluvy s vedoucí této práce a byl vyhodnocen, jako dostačující. Jediným kritériem bylo, jak je již zmíněno výše, být zaměstnancem ZDC a vykonávat zde profesi, která řeší otázku naplňování potřeb u dětí – cizinců.

Oslovování proběhlo velmi jednoduše pomocí e-mailové korespondence s paní ředitelkou ZDC, kterou jsem oslovila v lednu 2020, s žádostí o poskytnutí rozhovorů pro účely mé bakalářské práce. Nejdříve pouze se sociální pracovníci a na základě další domluvy i s dalšími zaměstnanci pro celkově více diverzní náhled do zkoumané problematiky.

V e-mailu jsem spolu s žádostí o poskytnutí rozhovorů poskytla náhled na první vyhotovený rozhovor pro sociální pracovníci, aby ZDC bylo obeznámeno s rámcem otázek k mému výzkumu.

Všechny mé respondentky jsou ženy. Tento výběr závisel na rozhodnutí paní ředitelky ZDC. Všechny mé respondentky mají vysokoškolské magisterské vzdělání humanitního směru.

4.8 Sběr dat a fixace

Ráda bych uvedla pár základních aspektů, v otázce etické problematiky, kterými jsem se při sběru dat, analýze a následné interpretaci výsledků řídila. V této kapitole vycházím zejména z kapitol děl Mioviský (2006, s. 277–284) a Hendl (2005, s. 155).

Všichni účastníci mého výzkumu byli seznámeni s účelem rozhovoru, s jeho podobou. Rámec rozhovoru jsem zaslala dopředu v elektronické podobě k hlubšímu prostudování, abychom se v průběhu rozhovoru vyvarovaly nežádoucím vlivům, jako jsou například dlouhé pomlky nebo i odmítavý přístup účastníků k tomu, na některé otázky odpovídat. Pro případ potřeby byl vyhotovený písemný souhlas, po domluvě s paní ředitelkou ZDC bylo domluveno, že bude stačit, když podepíše interní formulář o mlčenlivosti. S podpisem tohoto formuláře jsem neměla žádný problém, neboť se v organizaci pracuje s velmi zranitelnou sociální skupinou dětí a některé vnitřní údaje o organizaci, o jejím chodu nebo samotné informace o klientech jsou velmi citlivé a snadno by mohlo dojít k jejich zneužití. Žádná respondentka nepožadovala písemný souhlas se zpracováním informací, jedinou podmínkou je zaslat vyhotovenou práci po jejím zhotovení. Souhlasy se zpracováním dat proběhlo ústní formou.

V mé práci ani v následných transkripcích citací z rozhovorů nejsou uvedeny jména účastníků, neboť se jedná o anonymní rozhovor. Účastníky jsou v práci uvedeny pouze pořadovými čísly a o jakou profesi v ZDC se jedná.

V průběhu rozhovorů jsem se snažila brát zřetel i na emoční bezpečí účastníků výzkumu. Otázky jsem kladla tak, aby se týkaly ryze pouze praxe a nezasahovaly příliš do osobního života. Pokud jsem se ptala na něco více subjektivního, zajímal mě zejména názor respondentů. Respondentky mi po skončení rozhovoru sdělily, že se jim otázky líbily a přivedly je na uvažování nad nedostatky v systému, který pracuje s NCBD. Z těchto reakcí se jsem nabyla dojmu, že se respondentky cítily při rozhovoru komfortně a nerušeně.

Veškeré rozhovory s respondentkami byly zachycené na nahrávací zařízení v mobilním telefonu. Tato fixace dat dává výzkumníkovi ale i dotazovanému, možnost cítit se při tvorbě rozhovoru komfortně. U této fixace je také velkou výhodou, že si jako výzkumníci nemusíme dělat poznámky. Pro jistotu je určitě lepší, mít více nahrávacích zařízení, v případě ztráty záznamu. Při rozhovorech jsem se plně věnovala průběhu rozhovoru, nepoznamenávala jsem si doplňující poznámky a snažila jsem se zapojit do interakce se zaměstnancem co nejvíce.

Na začátku rozhovoru, jsem vysvětlila záměr celého výzkumu, vysvětlila jsem, že veškeré informace, které mi poskytnou, budou anonymní. Všechny dotazované souhlasily s nahráváním našeho rozhovoru pro účely této práce a celkově vše proběhlo v naprostém pořádku bez větších rušivých elementů.

4.9 Metoda analýzy

Opatřené rozhovory, které jsem si zaznamenávala do svého telefonu, jsem ve většině případů okamžitě po skončení rozhovoru přepisovala do svého programu MAXQDA.

Důležitým krokem před vyhodnocením získaných dat je tzv. **redukce prvního řádu**. To znamená, že za účelem přehlednosti převádíme mluvený rozhovor do podoby souvislého čitelného textu, tak aby dával smysl. Při redukci prvního řádu vynecháváme nedůležité odbočky a další nepodstatné části rozhovoru, které nám nepřinášejí žádnou podstatnou informaci. (Miovský, 2006, 210)

Přepisování rozhovoru bezprostředně po jejich skončení má i tu výhodu, že si výzkumník stále uvědomuje dějovou linku celého rozhovoru a při prvotní redukci dat, je schopen efektivně selektovat data do té podoby, aby zbyly jen takové, které se opravdu odpovídají zejména na hlavní výzkumnou otázku a korespondují s výzkumným cílem.

Při redukci jsem také začala převádět informace do jednoduchých kódů, pod kterými si můžeme představit názvy určitých oblastí, kterých se rozhovor dotýká. Jinak řečeno převádíme použitelná data do krátkých shrnujících poznámek za textem. Tyto podobnosti se snažíme hledat ve všech zhotovených rozhovorech.

4.10 Kódování

Kódováním rozumíme způsob určité analýzy dat. Jedná se o proces, při kterém rozebíráme získaná data do podobných tematických okruhů pomocí kódů, které vytvoříme (viz. výše). Kódy následně členíme na kategorie, které se vztahují ať už k hlavní nebo vedlejším výzkumným otázkám. Díky těmto kategoriím získáváme úplně nové informace, potažmo teorie, vzešlé z provedeného výzkumu. Členění souvislého textu na kódy je tedy zásadním krokem ve tvorbě nových teorií zkoumaného jevu.

Kódování dělíme na tři typy – otevřené, axiální nebo selektivní.

Pro účely mého výzkumu jsem u kódování využila metody otevřeného kódování a axiálního. *Otevřené kódování je „proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizace a kategorizace údajů.“* (Strauss, Corbin 1999, s. 42)

Axiální kódování slouží k tomu, aby nám pomohlo vytvořit soubory společných jevů ve výpovědích našich respondentů, nebo jinak řečeno kategorie. Pro převádění textu na kódy jsem využila funkce barevného kódování již ve zmíněném programu. Poté jsem kódy přerozdělila dle charakteru tématu do kategorií a tyto kategorie jsem přiřadila k třem vedlejším výzkumným otázkám metodologie. V interpretaci výsledků jsem užila také citace z rozhovorů, které v práci pomáhají čtenáři pochopit rozměr dotazované informace. Pomáhá čtenáři přiblížit relevanci informací k hlavnímu tématu této práci.

Celý proces analýzy dat má svá pravidla a zabere určitý čas, kódování a zejména vytváření tematických kategorií je práce s myšlenkami respondentů, tak s našimi vlastními teoriemi, které se opírají o jistou teorii. (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 217-218)

4.11 Interpretace dat

Tato kapitola shrnuje konkrétní výsledky výzkumné části práce. Výsledky jsou prezentovány v jednotlivých kategoriích, které vycházejí vedlejších výzkumných otázek. Kategoriemi můžeme chápat i jako tematické oblasti. Nově vzniklé kategorie se pojí k hlavní výzkumné otázce a výzkumnému cíli.

Pro snadnější přehled před každou kategorií znovu uvádím vedlejší výzkumnou otázku, ke které se interpretace vztahuje.

4.11.1 Plné přímé zaopatření dítěte

Vedlejší výzkumná otázka: *Funguje v zařízení nějaká „komplexní péče“ při naplňování potřeb, vycházející z multidisciplinárního pojetí práce s nezletilými cizinci?*

Specifikum – práce v kontextu plného přímého zaopatření dítěte

Tuto otázku jsem do výzkumu zařadila hlavně z toho důvodu, že v sobě nese tematicky obecné pojednání o naplňování potřeb NCBD.

Naplňování potřeb u dětí začíná po prvním pohovoru, při umístění do zařízení, kdy tým pracovníků zjišťuje vše potřebné z pozice své profese a pracovníci se snaží dětem pomoc a zajistit je s co nejmenším negativním dopadem na psychiku a existenční fungování v našem systému. Tuto kategorii dále nerozčleňuji, protože na sebe vyjádření respondentek přirozeně navazují. **Je možné říci, že naplňování potřeb v ZDC v rámci plného přímého zaopatření dítěte fungují na principech holistického posouzení, tedy intervencí v bio, psycho, socio a spirito oblastech života klientů.** Z této kapitoly vyplývá větší množství specifík sociální práce s NCBD, které zmiňuji v závěrečném pojednání této práce.

„No úplně bazální potřeby jsou jídlo, oblečení, střecha nad hlavou, to je takový ten základ. Ty děti sem přicházejí po dlouhých mnohdy velmi strastiplných cestách, přicházejí vyčerpané, s nějakými traumaty ze země původu. Takže tohle je ten primární základ, který jim skutečně musíme poskytnout. Říká se tomu plné přímé zaopatření, které jim prostě poskytujeme v celém rozsahu.“ (Ředitelka, respondentka č. 2)

Sociální pracovnice popisuje jako plné přímé zaopatření ze svého pohledu jako řešení procesních náležitostí, které se zejména týkají legalizace pobytu, vyřešení sociálního fungování během pobytu ale i po něm a zahájení přípravy na samostatný život, který zahrnuje hledání práce, základy finanční gramotnosti týkající se zaopatření základních životních potřeb.

„Tak za mě, za sociálního pracovníka, je to hlavně aby jako věděli nějaký základní věci, co se týká nějakého života, práce, smlouva, pojištění, aby tyhle věci znali a zvládli si je v životě jako sami obstarat a snažíme se je naučit, aby třeba věděli, jak se hledá bydlení, kolik to stojí, protože vůbec nemají přehled, v nějakých cenách, mají tu samostatný vaření, kdy si sami nakupují a snaží se to učit.“ (Sociální pracovnice, respondentka č. 1)

Paní ředitelka dále reaguje na otázku naplňování potřeb v průběhu pobytu v zařízení:

„Takže čím déle to dítě u nás je, tím více to spektrum potřeb se otevírá a tím více my se snažíme tomu dítěti vyhovět v těch mezích, které jsou pro nás možné, ale také které to dítě nejenom vyžaduje ale které je schopno ono samo přijmout z hlediska svého osobního nastavení, svých osobnostních vlastností a nějakých principů životních, které si sebou přináší.“
(Ředitelka, respondentka č. 2)

Na to stejné reaguje i sociální pracovníce: *„Pracuje se s nimi individuálně, hledá se škola, hledá se něco, co zvládnou ale co i chtějí, když se rozhodnou integrovat, mají svoje individuální plány osobního rozvoje, takže myslím, že všichni odcházejí, pokud chtějí zůstat, tak odcházejí nějakým způsobem zajištěný, že se nestane, že bychom je vypustili v těch 18 jen tak, ale že jsou nějakým způsobem zajištěný, že to funguje dobře.“*

Předešlé respondentky uchopily téma přímého zaopatření dítěte spíše procesně a značně i obecně. Ptala jsem se tedy i psychologky, jak tuto oblast zaopatření vnímá ze svého pohledu. Odpovědi respondentky se mírně odkloňovaly přímo od specifík sociální práce s NCBD, ale do jisté míry jsou nedílnou součástí jejich naplňování. Z rozhovoru vzešlo spoustu zajímavých specifík, které jsem se rozhodla ve výsledcích práce uvést pro větší přehled a pochopení naplňování potřeb.

„No tak ty zásadní oblasti jsou tam určitě vlastně adaptace na nové prostředí, na novou kulturu a s tím někdy souvisí zpracování nějakých traumat, které se objevily, buďto v zemi původu nebo cestou do České republiky. Je tam obecně diagnostika osobnosti, kognitivních schopností, případně nějaké patologie a pak vlastně profesní orientace a výběr další školy, dalšího studia.“ (Psycholožka, respondentka č.3)

Dále psychologka popisuje čím konkrétně se v naplňování potřeb ve své praxi zabývá a co je pro všechny pracovníky CDZ nutné u dětí brát v potaz: *„Myslím si, že jsou to všechny potřeby z Maslowy pyramidy potřeb od základních fyziologických potřeb, jako je spánek, jídlo, bezpečí až přes nějaké emocionální potřeby, jako je potřeba přijetí, starostlivosti, péče a až po možnost nějaké seberealizace ve smyslu dalšího studia, nebo přípravy na další povolání.“*
(Psycholožka, respondentka č.3)

Na tento poznatek reaguje i ředitelka, taktéž psychologka, která vnímá řešení psychického stavu klientů jako výrazné specifikum celé intervence a zkrátka jako něco co je velmi důležité od začátku pobytu řešit: *„Ty děti sem přicházejí po dlouhých mnohdy velmi strastiplných cestách, přicházejí vyčerpané, s nějakými traumaty ze zemí původů. Takže tohle je ten primární základ, který jim skutečně musíme poskytnout.“* (Respondetka č. 2., ředitelka)

Zajímavou oblastí pro mě bylo zjištění, že se CDZ snaží naplňovat i potřeby spirituální. Je to určitě logické, neboť děti přicházejí z různých kultur, kde může být vnímání spirituality nebo příslušnost k některému z náboženství vnímáno na vyšší úrovni, než je například běžné v České republice.

„Pro některé z nich je to velké téma a snažíme se jim vyjít maximálně vstříc, takže mají možnost naplňovat tyhle potřeby, modlit se, drží například Ramadán, nebo jiné svátky, jiných náboženství. Snažíme se, aby to bylo v souladu systémem, který je tady u nás. Nějak to zvládnout, aby dopoledne mohli chodit do školy, kde se nemůžou každé dvě hodiny modlit, ale dělají to prostě po škole.“ (Respondentka č.3, psychologka)

V neposlední řadě je nutné se věnovat i oblasti integrace a specifiky sociální práce s tím spojené. Integraci můžeme v zařízení chápat jako proces, který začíná prvotním rozhovorem, nebo také až postupnou přípravou na samostatný život. Nejdůležitějším stupněm však zůstává možnost a přístup ke vzdělání, které ZDC, jakožto ústavní zařízení se základní školou poskytuje a je v tomto ohledu i ojedinělým zařízením svého druhu:

„Snažíme se o co nejrychlejší integraci do českého systému vzdělávání, do českého vrstevnického systému, do těch zájmových oblastí atd., aby to dítě získalo co nejširší povědomost o té české společnosti a o zemi, kde chce vlastně žít.“ (Ředitelka, respondentka č.2)

Poslední důležitým poznatkem ředitelky bylo zejména to, jak je celý proces integrace do českého prostředí jak pro dítě tak pro pracovníky ZDC časově náročný: *„Niméně proces začleňování je na dlouhou dobu, ti lidé skutečně k nám důvěru pojmu až po roce po dvou, pak teprve se dozvíme některé důležité anamnestické informace.“* (Ředitelka, respondentka č.2)

V neposlední řadě ředitelka prezentuje multidisciplinární pojetí práce v CDZ, které je pro naplňování potřeb tím primárním předpokladem pro správné fungování zařízení ústavního typu: *„V současné době, tak jak jsme, tak jsme spokojeni a nic nám nechybí. Protože máme sociálního pracovníky, speciální pedagogy, máme učitele, psychology, psychoterapeuty, etopeda, zdravotníci. Máme tým odborníků, který pokryje potřeby, které my můžeme naplnit, v rámci té legislativy která je daná.“* (Ředitelka, respondentka č.2)

4.11.2 Spolupráce s dalšími subjekty v rámci naplňování potřeb u NCBD

Vedlejší výzkumná otázka: *Jakým způsobem se na naplňování potřeb u NCBD podílejí neziskové organizace, které s ZDC spolupracují?*

Specifikum – spolupráce s neziskovými organizacemi

Sociální pracovníce a ředitelka popisují spolupráci s organizacemi, které se aktivně podílí na naplňování, dle mého názoru „doplňkových“ potřeb, to znamená, že se nejedná úplně o základní potřeby k zajištění života, existence v našem systému, případně pobytové otázky, ale zejména volnočasových aktivit pro klienty. Tyto aktivity však přispívají ke snazší integraci dětí do společnosti, k navázání přirozených mezilidských vztahů a ukotvení se v nelehké životní situaci: „ Spolupracujeme s OPU, tam vlastně máme společný evropský projekt, ta spolupráce s OPU funguje asi nejlíp, s těmi jsme nejvíc navázány, s INBÁZÍ spíš řešíme volnočasové aktivity, doučování češtiny, to dle mě asi taky funguje.“ (Sociální pracovníce, respondentka č.1)

Tradičně pracujeme nebo spolupracujeme v projektech různých vzdělávacích akcí pro děti, takže to jsou i různé socializační workshopy, které se pořádají pro naše klienty, nebo jsou to právě různé doučovací kroužky, týkající se češtiny, ta je velmi důležitá, dále spolupracujeme s INBÁZÍ, ty se specializují na volnočasové, kulturní a společenské akce, to je také prima. No a v minulosti jsme spolupracovali s poradnou pro uprchlíky, také hezký projekt, kde jsme mohli využít i víkendové nebo prázdninové výjezdy, což je pro naše klienty zajímavé poznávat českou republiku. Snažíme se s nimi vyjízdet, aby pořád neseděli v zařízení, to jsme jim poskytli z prostředků neziskových organizací. (Ředitelka, respondentka č.2)

Specifikum – právní služby

Dalším zajímavým specifikem jsou právní služby pro NCBD, které ZDC není schopno řešit samo z finančních důvodů. Právníci řeší s dětmi zejména pobytové otázky, záležitosti spojené s repatriací, sloučením rodiny a dalších záležitostí, na které intervence sociálního pracovníka, která z jisté části také nese prvky právního poradenství, nestačí:

„To co potřebujeme potom saturovat dál, potom řešíme s těmi NNO a to je třeba to právní poradenství. Já si nedovedu představit a ani bych nemohla zaměstnat právníka. Já bych si právní služby mohla sjednat a byly by samozřejmě velmi drahé. Takže to řešíme společně s NNO, kde jsme většinou spolu-partnery v nějakých projektech a má to další a další nadstavbové záležitosti.“ (Ředitelka, respondentka č.2)

Specifikum – projekt hostitelské péče – snazší integrace

Projektu hostitelské péče věnuji samostatnou kategorii, neboť jde o velmi povedený projekt ve spolupráci s Organizací na pomoc uprchlíkům, který přímo reaguje na potřeby dětí týkající se potřeb bezpečí, jistoty a sounáležitosti, vycházející z Maslowy pyramidy potřeb. Zahájení spolupráce u konkrétního dítěte je jedním z dalších specifíků sociální práce s NCBD.

„Rozpracovali jsme i takový systém hostitelské péče, který se zatím u nás ověřuje. Na tom jsme pracovali v loňském a předloňském roce a myslím, že to byla hezká práce, na které se podílelo více institucí. Hostitelská péče je vlastně identická české hostitelské péči, je to ze zákona vyplývající forma náhradní výchovné péče a uvažovali jsme, že tato péče by byla vhodná i pro nezletilé cizince bez doprovodu a bylo potřeba vymyslet v jakém systému by to bylo možno realizovat a pro jakou skupinu těch nezletilých bez doprovodu, protože ta hostitelská i ta pěstounská péče není ideální pro všechny děti, u nás když přijde dítě do věku 17 a více let, tak si myslím že hostitelská i pěstounská péče je pro něj pase, takže jsme právě specifikovali jaké kategorie by se to týkalo, za jakých podmínek, jak to prakticky realizovat, a také samozřejmě se to týkalo výběru těch hostitelských rodin, protože je jich málo i pro české děti, natož pro cizince.“ (Ředitelka, respondentka č.2)

Specifikum – spolupráce s OSPOD

Dalším velmi výrazným subjektem a z mého pohledu nejdůležitějším je spolupráce s Orgánem sociální a právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), v českém právním systému je nezaopatřené dítě bez doprovodu vnímáno podobně jako české dítě. OSPOD se tedy pro tyto děti stává procesním opatrovníkem v řešení jeho náležitostí spojené s legalizací pobytu a celkové integraci.

„Nezletilí cizinci, když přicházejí do ČR, tak mají neskutečnou výhodu, že přicházejí v době, kdy jsou právě chráněni sociální právní ochranou a je velmi dobře zpracovaná legislativa ochrany a je také velmi dobře zpracovaná legislativa ochrany.“ (Ředitelka, respondentka č.3)

Z této spolupráce, a tedy i specifika sociální práce, vyvstávají problémy vzájemné spolupráce. K problémům se vyjádřila jak ředitelka, tak i sociální pracovnice zařízení: *Občas řešíme problémy s orgány sociální právní ochrany dítěte, protože než se shodneme na nějakém postupu tak to chvíli trvá.* (Ředitelka, respondentka č.2)

Mě k tomu napadá, k tomu OSPODu, že by ta spolupráce mohla být hlubší, ale na druhou stranu si uvědomuji, že na to nemají prostor, že těch klientů mají hodně. (Sociální pracovnice, respondentka č.1)

4.11.3 Nedostatky a profesní výzvy v zaštitování potřeb NCBD

Vedlejší výzkumná otázka: *Jsou tyto potřeby u dětí – cizinců naplňovány adekvátně, případně vidi pracovníci u některých specifik výzvu ve zvýšení efektivity v naplňování potřeb?*

Specifikum – Tlumočnictví

Sociální pracovnice, psychologka i ředitelka ZDC se vyjadřovaly ke klčovému specifiku a kompetenci externích tlumočnickům. Tlumočníci mají ojediněle tendence zasahovat do překladů důležitých rozhovorů vlastním pohledem na svět a předávají informace jinak, než byly klientem v dané řeči podané. To zaměstnankyně vnímají jako problematické a ke specifiku se vyjadřují v následujících transkripcích: *„To závisí na osobnosti a přístupu toho tlumočnicka. Každý je jiný. Jsou totiž takové specifické řeči, které se tady objevují a s některými, je ta spolupráce snadnější, protože se věnují jenom tomu tlumočení a s některými je to náročnější, protože mají potřebu do toho osobně zasahovat, do toho procesu, což není úplně ideální, ale na druhou stranu je to pochopitelné.“* (Psychologka, respondentka č.3)

„Každý z těch tlumočnicků je člověk a každý z těch tlumočnicků do toho vnáší něco ze své osobnosti a je pravda, že se nám v minulosti třeba stalo, že jsme se museli rozloučit s některým z tlumočnicků, protože buďto netlumočil to co jsme potřebovali a přizpůsoboval si to, a nebo do celého procesu zasahoval nějakými svými výchovnými přístupy, které jsme prostě nepotřebovali, takže jsme se museli rozloučit a najít někoho dalšího. Je v tom zkrátka lidský faktor, všichni jsme jen lidé a každý do toho vstupuje s něčím svým. a buď to té práci vyhovuje, nebo nevyhovuje.“ (Ředitelka, respondentka č.2)

Ředitelka popisuje i obsah rozhovorů, ve kterých je role tlumočnicka klčová. Dále popisuje, na čem všem se tlumočníci podílí i v průběhu pobytu dětí v ZDC, nikoliv pouze na začátku. Z toho důvodu skýtám pozici tlumočnicka jako velmi zásadní, pro správně nastavenou intervenci a práci s klientem a jako jedno z nejdůležitějších specifik sociální práce s NCBD.

„Poté zveme tlumočnicka každé pondělí na naši komunity, na komunitní setkání, kde se řeší všechny ty problémy tady a teď, tam má každý klient možnost říct co potřebuje a zároveň také každý pracovník může sdělit klientovi, co m sdělit potřebuje, případně požádat o krátký rozhovor po té komunitě. Dále se tlumočníci zvou podle potřeb, každý z pracovníků má svoje úkoly, které plní na tom svém místě a pokud k tomu potřebuje tlumočnické služby, tak požádá a může si tlumočnicka ke své práci přizvat.“ (Ředitelka, respondentka č.2)

Specifikum – Problematické určování věku dítě

NCBD se častokrát v zařízení ocitnou nezaopatření, bez dokladů, ze své praxe vím, že dochází i k situacím, kdy děti neznají svůj datum narození, protože se v jejich kultuře nejedná o důležitý údaj, mají vnímání času nastavené úplně jiným způsobem než například obyvatelé České republiky. Případně se v ZDC nachází určitý větší počet klientů, kteří si doklad o své totožnosti s datem a místem narození nechali vyhotovit v uprchlickém táboře a jejich totožnost není jakkoliv oficiálně dle norem průkazná. Dle slov sociální pracovnice klienti přicházejí s datem narození 1.1 velmi často. Z tohoto a dalších důvodů je nezbytné ověřovat věk. Způsoby, kterým se věk ověřuje je však v praxi velmi komplikovaný proces. K určování věku využívají v ZDC dvou způsobů – screeningová metoda záprstních kůstek a krátké psychologické pohovory, provedené speciálně vybranou skupinou externího týmu psychologů. Ke kvalitě metod a jejich provádění se respondentky vyjadřují v následujících transkripcích:

*„Problém s určováním věku řeším 17 let, přesněji řečeno od dob našeho vzniku, a musím říct, že jak ta **metoda rentgenu záprstních kůstek**, pokud bychom ji používali jako jedinou a vlastně osamělou v tom procesu ověřování věku, tak není zcela průkazná. Jde o to, že tato metoda má udělaný výzkum na populaci, která dovršila 16 let a ještě ke všemu byla provedena jenom s africkými uprchlíky, ale to bych se asi dostala do nějakých podrobností, o kterých úplně mluvit nechci. Každopádně nám to úplně přesně nerozliší ten věk 18+, takže je to taková **screeningová metoda**, která se dá použít, protože tam skutečně už je člověk ve vyšším stádium dospělosti, takže je evidentní že tam ano, tam se to dá říct, ale přesně ta hranice těch 18ti rozlišitelná není.“* (Ředitelka, respondentka č.2)

*Metoda **psychologických rozhovorů**, bych řekla, že je zase jenom podpůrná záležitost, nelze na ní stavět a i se prokázalo v průběhu ověřování v minulém roce, že je to nesmysl.* (Ředitelka, respondentka č.2)

Sociální pracovnice se více vyjadřuje k psychologické metodě a navrhuje posuzovat věk dětí komplexněji z řad více odborníků: *„Možná mají dvě hodiny, ale je to o tom, že se jich ptají, odkud přicházejí, z jakého důvodu, z jaké země a na rodinu a myslím si, že jestli jim je 17 nebo 19, to tam prostě nepoznají. Ale když naše zdravotnice s nimi chodí k dětskému doktorovi, tak vždycky přijde a vždycky řekne, že lékařka řekla, že je mu nad 18, protože už má zuby v nějakém stavu a že už má nějaký další znaky. Takže možná vycházet z více posudků od lékařů v kombinaci s psychologem.“* (Sociální pracovnice, respondentka č.2)

Dále se vyjadřuje k praktické stránce metody screeningu záprstních kůstek: „*Ten rentgen nejsem schopná posoudit, ale ono to teda má určitý rozmezí od- do, a práce v této skupině od 14-18, která se týká nás, tam to ten rentgen úplně neumí, takže klientovi může být sedmnáct, ale rentgen to určí tak, že je tam odchylka +-2-3 roky, tam to tedy pro nás není úplně přesný a co se týká psychologů, tak to nefunguje vůbec, protože za tu hodinu nemůžou být schopni poznat věk.* (Sociální pracovnice, respondentka č.2)

Psychologické vyšetření také nemohou využívat všechny děti, které se podrobují pobytu v ZDC: „*Sociální pracovnice: No ten psychologický ani není pro všechny, protože musí žádat o azyl a když nežádají, tak ten psychologický nemůžeme ani vůbec využít, což nám tedy nevadí.*“ (Sociální pracovnice, respondentka č.2)

Psycholožka se na závěr popisuje, v čem je správné určení věku důležité a klíčové, ve otázce adekvátního naplňování potřeb u NCBBD, nicméně metody neztrácuje a je toho názoru, že metody mají určitě ve svém využití potenciál:

„*Jediné, na co narážíme je otázka věku, že někteří klienti vlastně udávají nižší věk, který pak třeba změni na výši, nebo je tam nějaká pochybnost o tom věku, takže tam je vlastně problém v tom, že my naplňujeme jejich potřeby vzhledem k tomu věku, který udávají, ale jestli ten neoficiální věk je jiný, tak se to může míjet. Takže tím pádem, **některé potřeby mohou zůstat nenaplněné.***“

5 Shrnutí výsledků a diskuse

Cíl předkládané práce je: Na základě rozhovorů popsat s jakými konkrétními specifiky sociální práce, vycházející z potřeb klientů, se zaměstnanci ZDC ve své práci setkávají.

Hlavní výzkumná otázka: Jaké jsou konkrétní oblasti specifík sociální práce v praxi s nezletilými cizinci bez doprovodu?

Cíl mé práce byl adekvátně k potřebám této práce naplněn. Na základě rozhovorů, pomocí hlavní výzkumné otázky a třech vedlejších výzkumných otázek, byl zjištěn následující výčet specifík, v kontextu, kterého pracovníci CDZ s dětmi pracují. Některé specifika nebyly uvedené v teoretické části této práce a jsou uvedena až zde, poté co vzešly najevo z vyhotovené praktické části.

Seznam specifík sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu:

- práce v kontextu plného přímého zaopatření dítěte
- komunikace se zeměmi původu
- sociální šetření – rodinná anamnéza, osobní anamnéza, sociální anamnéza
- zařizování dokladů
- specifikum – komunikace se subjekty a objekty sociální práce
 - MŠMT, MVČR, MPSV, MZV
 - UMPOD
 - OSPOD
 - OSPOD zařizuje zejména funkci procesního opatrovníka. Toto přidělení opatrovníka je velmi důležitým krokem k zajištění nejlepších zájmů dítěte. Opatrovník přebírá zodpovědnost za dítě v případě absence zákonných zástupců, tedy pro NCBD velmi nutným specifikem. (Kopuleta, 2009).
 - soudy, policie a další veřejné složky
- specifikum – základní škola (zj. výuka českého jazyka a české realie)
- útěky NCBD ze zařízení a administrativa spojená s tím
- nenaplněná očekávání dětí od života v ČR, nastavení spolupráce vyhovujícím oběma stranám
- práce v multidisciplinární týmu pro zajištění všech potřeb u NCBD
- terapeutická práce – dítě si pro řešení svých náležitostí musí k pracovníkovi vytvořit důvěrný vztah a cítit se bezpečně

- legalizace pobytu
- repatriace
- sloučení rodin
- integrace NCBD do české společnosti za spolupráce neziskových organizací
- další vzdělávání po absolvování základního vzdělání prostřednictvím základní školy v ZDC, vzdělávání na dalších školách
- obtížné hledání bydlení
- hledání uplatnění na trhu práce
- legalizace pobytu
- práce v kontextu náročné legislativy
- plnění individuální plánů klienta
- sociální pracovník jako významný činitel podílející se na tzv. „plném přímém zaopatření dítěte“
- spolupráce s neziskovými organizacemi (právní služby, volnočasové aktivity) a to zejména:
- citlivé jednání s traumatizovanými klienty
- problematika s určováním věku – dvě metody různých kvalit
- tlumočnictví a problémy s tím spojené
- zachování vlastní identity v průběhu celé intervence
- respektování spirituálních potřeb
- práce s kulturním šokem
- neadekvátní reakce na stres
- psychologická a psychoterapeutická podpora
- zapojení zdravotnické péče
- kontakt s NCBD i po opuštění zařízení

Výčet těchto specifíků je hlavní výsledek této práce, který byl zhotoven na základě rozhovorů, které předkládám spolu s bakalářskou prací. Jejich značná část je interpretována i v této práci. Uvědomuji si, že rozhovor si nekladl za cíl, přinést úplně nové definice specifíků sociální práce s NCBD, nýbrž hlouběji nahlédnout do již definovaných specifíků jako takových, dotazovat se respondentek na výzvy v otázce specifíků a zejména si dává za cíl čtenáři lépe logicky objasnit problematiku oblastí, se kterými se v praxi s NCBD pracovník může setkat.

Výsledky pojednání o specifíkách sociální práce jsou postaveny na naplňování potřeb u nezletilých dětí bez doprovodu. Potřeby u dětí vycházejí z Maslowy pyramidy potřeb.

Teorie naplňování této hierarchie potřeb dobře ukotvila Procházková (<https://www.mentem.cz/blog/teorie-motivace/> [online])

„Pětici potřeb rozdělil Maslow ještě na dvě skupiny – na potřeby nedostatkové a potřeby růstové. Do nedostatkových patří 1. až 4. skupina potřeb a daly by se shrnout jako ty, díky nimž si uchováváme fyzickou a psychickou pohodu. Do růstových potřeb patří 5. skupina – seberealizace, tedy rozvoj potenciálu, touha po vědění, duchovnu a estetice. Růstové se nazývají proto, že nám dávají možnost přesáhnout sami sebe.

To, jakým způsobem zacházíme s uvědomováním a uspokojováním svých potřeb, je značně závislé na kultuře, ve které se nacházíme. Ta může některé potřeby upřednostňovat a jiné opomíjet (například konzumerismus -1- na úkor duchovna -5-).:

„V nižších patrech se nacházejí potřeby, které jsou důležité pro naše individuální i společenské přežití. Vyšší patra nejsou nutná pro přežití, ale přispívají k dlouhodobé spokojenosti a rozvíjí náš osobnostní potenciál. Ústředním principem této teorie je růst do vyšších sfér pomyslné pyramidy pouze za předpokladu uspokojení nižších potřeb.“ (mentem.com [online])

Na základě této teorie je možné usoudit i z výsledků této práce, že se jí ZDC v otázce naplňování potřeb podrobuje a potřeby dětí jsou naplňovány v hierarchálním sledu. V textu je zmíněno, že pořadí potřeb může být i ovlivněno kulturou, kdy potřeba duchovního rozvíjení se může rovnat základní fyziologickým potřebám. Proto jsem tento text také uvedla jako jednoduchou demonstraci významu celé práce i k pochopení fungování NCBD v nové kultuře.

Shrnutí výsledků dílčích cílů:

- 1. Funguje v zařízení nějaká „komplexní péče“ při naplňování potřeb, vycházející z multidisciplinárního pojetí práce s nezletilými cizinci?*

Ano, tato „komplexní péče“ se v zařízení nazývá **plné přímé zaopatření**. Můžeme tedy mluvit o přímém zaopatření veškerých základních fyziologických potřeb a zejména prostor ke

zpracování traumatu po náročné cestě do Evropy. Zpracování příběhů, které se děti s sebou ze země původu nebo celé cesty nesou. Plné přímému zaopatření zahrnuje psychologickou diagnostiku, zmapování sociální anamnézy, poskytnutí základního sociálního poradenství, řešení pobytové otázky – ať už cestou azylu, doplňkové ochrany nebo přímo žádostí o trvalý pobyt. a v neposlední řadě se jedná samozřejmě o poskytnutí zázemí, bezpečí, stravy.

2. *Jakým způsobem se na naplňování potřeb u NCBD podílejí neziskové organizace, které s ZDC spolupracují?*

Bylo zjištěno, že ZDC nejvíce spolupracuje v rámci naplňování potřeb u NCBD s Organizací pro pomoc uprchlíkům a InBází. Tyto organizace zajišťují dětem právní služby, které pro ZDC není možné díky vysokým finančním nákladům hradit. Dále dětem zajišťují volnočasové aktivity, workshopy, další možnosti vzdělávání, ještě oproti základnímu vzdělání, kterého se dětem dostává díky možnosti doplnit si vzdělání na základní škole, která se nachází přímo v Zařízení pro děti – cizince.

Jako stěžejní výsledek spolupráce pracovnice považují projekt Hostitelské péče, při kterém se NCBD dostává možnosti žít přirozeným způsobem života v rámci svého vývoje v české rodině.

3. *Jsou tyto potřeby u dětí – cizinců naplňovány adekvátně, případně vidí pracovníci u některých specifík výzvu ve zvýšení efektivity v naplňování potřeb?*

Mezi hlavními nedostatky patří dosud řádně pro potřeby CDZ neuchopené ověřování věku, která se aktuálně provádí dvěma způsoby. Screeningem záprstních kůstek a psychologickými pohovory s velmi omezenými hodinovými dotacemi. Dle rozhovorů ani jedna metoda není znatelně objektivní a výše věku je pouze orientační. Z tohoto faktu vyvstává legislativní problém zj. u dětí, které nemají žádný doklad totožnosti, věk neznají, nebo realitu o svém stáří tají.

Dalším problémem je otázka tlumočnictví, neboť do tohoto specifika jsou zapojeni překladatelé, u kterých se stává, že mají k celému procesu tlumočení svůj vlastní přístup a do částí překladů zasahují svými osobními zájmy. Tento jev není pravidlem, děje se v ZDC spíše ojediněle.

Závěr

Cílem této práce bylo na základě rozhovorů popsat s jakými konkrétními specifiky sociální práce, vycházející z potřeb nezletilých cizinců bez doprovodu, se zaměstnanci ZDC ve své praxi setkávají. V první části práce jsem se zabývala teoretickými východiskami pro výzkumnou část. V této druhé části jsem prostřednictvím rozhovorů plnila tři dílčí cíle, na základě následujících vedlejších výzkumných otázek:

DÍLČÍ CÍL 1: Funguje v zařízení nějaká forma „komplexní péče“ při naplňování potřeb, vycházející z multidisciplinárního pojetí práce s nezletilými cizinci?

DÍLČÍ CÍL 2: Jakým způsobem se na naplňování potřeb u NCBD podílejí neziskové organizace, které s ZDC spolupracují?

DÍLČÍ CÍL 3: Jsou tyto potřeby u dětí – cizinců naplňovány adekvátně, případně vidí pracovníci u některých specifik výzvu ve zvýšení efektivity u naplňování potřeb?

Domnívám se, že hlavní cíl byl adekvátně pro účely této práce naplněn. Již v předchozích kapitolách jsem podotýkala, že bakalářská práce si nedává ambice přijít se zásadně novými fenomény v oblastech specifik sociální práce s nezletilými cizinci bez doprovodu, nicméně si klade za cíl zejména zmapovat stávající specifika, která vycházejí z obecné roviny specifik sociální práce s uprchlíky, soustředit výzkum do problémů a výzev, které s sebou naplňování potřeb u dětí přináší, zaměřit se na specifika z multidisciplinárního pojetí praxe, která přirozeně vyplývá z typu ústavního zařízení, ve kterém byl výzkum zrealizován. Nezletilí cizinci bez doprovodu, jak už bylo mnohokrát zmíněno, jsou úzkou cílovou skupinou sociální práce, a proto se domnívám, že výsledky této bakalářské práce mohou sloužit jako doplnění poznatků v praxi sociální práce v této rovině.

Z výsledků výzkumu, které vzešly z mé bakalářské práce mne nejvíce překvapilo neukotvené a stále neobjektivní určování věku u dětí, které ze zemí třetího světa přicházejí, nalézání nových způsobů ověřování věku bude určitě velkou výzvou pro širokou škálu odborníků, kteří jsou do této oblasti práce zapojeni a těším se na nové vědní poznatky z tohoto odvětví. Jak bylo řečeno v jednom z rozhovorů, už i stávající metody mají velký potenciál, nicméně jsou stále ve fázi, kdy příliš nedokáží přispět k tomuto specifiku přesným výsledkem pro správné postupy řešení cizinecké otázky, které předepisuje legislativa.

Práce pro mě byla přínosnou zkušeností a obohacením mého profesního směřování, jelikož se sociální práci v multidisciplinárním týmu zabývám.

Dále je určitě nutné sdělit, že jsem si při vlastním zhodnocení celé práce uvědomila, jak dobře je český systém pomoci nezletilým bez doprovodu nastaven a že je opravdu schopen zaopatřit potřeby všech dětí, které nebudou ve své zemi nacházet bezpečí, nebo podmínky k důstojnému životu.

Myslím si, že by se na tuto práci dalo navázat i dalšími výzkumy, například kvantitativního charakteru, které by dokázaly zmapovat počty dětí, které se ze Zařízení pro děti-cizinci dokázaly skutečně do české společnosti integrovat, a vytvořit tak čtenářům přehled o působení těchto již dospělých osob například na pracovním trhu.

Seznam literatury

- DVOŘÁKOVÁ a kolektiv autorů. Metody sociální práce s imigranty, azylanty a jejich dětmi. Praha/Kroměříž: Nakladatelství TRITON. 2008. ISBN 978-80-7387-097-3
- Ehnholt, K., & Yule, W. (2006). Assessment and treatment of refugee children and adolescents who have experienced war-related trauma. *Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 47(12), 1197–1210.essay.
- HENDL Jan. Kvalitativní výzkum. Praha: Portál. 2005. ISBN: 9788073674854
- JOCHMANNOVÁ, L. Kategorie, projevy a specifika odborné péče. Praha. GRADA. 2021. ISBN 978-80-271-2842-6
- KOPULETÁ, Gabriela. Postavení a ochrana nezletilých cizinců bez doprovodu v České republice. Praha: OPU, 2009.
- KURIC, A. Uprchlíci a sociální práce. 1997. SOZE. Brno.
- LEVINE, P. A. Trauma through a child's eyes. North Atlantic books. Berkeley, California. 2007. ISBN 978-1-55643-630-7
- HENDRINKS, M. Sociální práce a uprchlíci. Poradna pro uprchlíky ČHV, Praha. 1993.
- MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 2002. 108 s. ISBN 9788073675042.
- MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. 2010. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Portál, s.r.o. Praha. ISBN: 978-80-7367-739-8
- MATOUŠEK O., KOLÁČKOVÁ J., KODYMOVÁ P. 2010. Sociální práce v praxi. Specifik různých sociálních skupin a práce s nimi. Portál, s.r.o. Praha. ISBN: 978-80-7367-818-0
- MIOVSKÝ Michal. 2006. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publisihng a.s.
- NEŠPOR, Zdeněk R. Sociologická encyklopedie – Potřeby. Sociologický ústav AV ČR, V. VI. [online]. ©2018 [cit. 2020-06-03] <https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Pot%C5%99eby>
- REICHL J. 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3006-6.

ZIEGLER, Dave. 2000. Raising children who refuse to be raised: : Parenting skills and therapy interventions for the most difficult children. Acacia Publishing. Arizona. ISBN: 978-09-6711-872-7

Internetové zdroje

Člověk v tísni. Uprchlíci v číslech. 2020. [online] [cit. 2021-06-18]. Dostupné z [cit. 2021-06-16]

DOHNALOVÁ Eva. Úvod do sociální práce s migranty. CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc. [online]. ©2012 [cit. 2020-23-06] Dostupné z: https://is.jabok.cz/el/JA10/zima2012/S5151/um/Socialni_prace_ED.pdf

HOFMANOVÁ, Yvona. Sociální práce s uprchlíky a cizinci z pohledu pracovníků nevládních organizací v ČR. Organizace pro pomoc uprchlíkům. [online] [cit. 2021-06-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/documents/20142/225517/hofmanova.pdf/c81a2a86-874d-07d9-b8c5-3c0314f9f890>

JEŘÁBKOVÁ, Zuzana. Zajišťování nezletilých dětí v ČR. [online] [cit. 2021-06-18]. Dostupné z: <https://migraceonline.cz/cz/e-knihovna/zajistovani-nezletilych-deti-v-cr>

Kdo je občan třetí země? Ministerstvo práce a sociálních věcí. [online]. ©2020 [cit. 2020-23-06] Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/kdo-je-obcan-treti-zeme.aspx>

Ministerstvo vnitra České republiky. Často kladené dotazy. 2021. [online] [cit. 2021-06-16]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/migrace/clanek/migrace-casto-kladene-dotazy-casto-kladene-dotazy.aspx>

Organizace pro pomoc uprchlíkům. Pomoc nezletilým bez doprovodu. 2021. [online] [cit. 2021-06-16]. Dostupné z: <https://www.opu.cz/cs/co-delame/pomoc-nezletilym-bez-doprovodu/>

POPELKOVÁ, Anna. Využití teorií a metod sociální práce při zásahu s nezletilými cizinci [online]. [cit. 2020-06-18]. Dostupné z: <<https://is.caritas-vos.cz/th/rc906/>>. Absolventská práce. CARITAS – Vyšší odborná škola sociální Olomouc. Vedoucí práce Lenka Soukopová.

PROCHÁZKOVÁ, Tereza. Teorie motivace podle Maslowa [online] [cit. 2021-06-16]. Dostupné z: <https://www.mentem.cz/blog/teorie-motivace/>

Projekt AMIF (Domov v nové zemi). Zařízení pro děti – cizince. [online]. ©2020 [cit. 2021-20-06] Dostupné z: <https://zdcpraha.cz/diagnosticky-ustav/projekt-amif/>

TETCHEVA, J. Uprchlík – teoretické pojmy. Encyklopedie migrace. [online] [cit. 2021-20-06] Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/uprchlik/>

Studie EMN o nezletilých bez doprovodu v ČR. Ministerstvo vnitra ČR. Praha. 2010. [online] [cit. 2020-23-06] Dostupné z: <https://emncz.eu/wp-content/uploads/2020/12/54.pdf>

Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školních zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. [online]. ©2020 [cit. 2020-23-06] Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2002-109>